

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

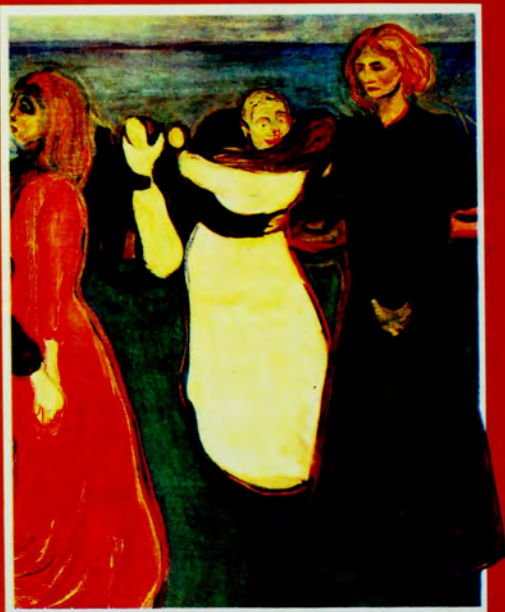
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sigmund Freud

**Davranış
Bozuklukları
ve
Tedavisi**

DÜŞÜNEN ADAM YAYINLARI

SIGMUND FREUD

**DAVRANIŞ
BOZUKLUKLARI
VE
TEDAVİSİ**

**ÇEVİREN
EMİNE SARIOĞLU**

**DÜŞÜNEN ADAM
YAYINLARI**

Birinci Baskı : 1993
Baskı : Çağdaş Matbaası
Dizgi : Çağdaş Dizgi
Kapak Düzeni : Çağdaş Ajans

Genel Dağıtım : Çağdaş Pazarlama
Cağaloğlu Yokuşu, Bakış Ofset İşhanı
No:6-8 Zemin Kat Çağdaş Kitabevi

Cağaloğlu / İST.

Tel: 512 33 69 - 511 96 15 - 528 51 29
Fax: 512 33 69

İÇİNDEKİLER

Engelleme ve Semptom Üzerinde	.
Bazı Açıklamalar.....	7
Semptomun Meydana Gelişi	13
EGO.....	20
Çocuk Hayvan Fobisi.....	25
Semptomun Meydana Gelmesi ve	
Egonun ikinci Savunması.....	37
Zorlanma Nevrozunda Bozma ve Ayırma.....	47
Çocuklarda Hayvan Fobisi Üzerine	
incelemenin Derinleştirilmesi.....	54
Endişenin Analizi.....	63
Semptom ve Endişe Arasındaki İlişki.....	76
Doğum Olayı.....	83
Önceki Görüşler Üzerinde	
Bazı Değişiklikler.....	92
Endişe Hakkında Yardımcı Görüşler.....	101
Endişe Üzüntü ve Yas Tutma.....	107

ENGELLEME VE SEMPTOM ÜZERİNDE BAZI AÇIKLAMALAR

Patolojik olayları tarif ederken, arada fazla fark olmasına rağmen, engelleme ve semptomu birbirinden ayırabilmek için kelime hazinemize baş vurmamız gereklidir. Sadece engelleme ile değil, semptomlara da yer veren olaylarla karşı karşıya kaldığımızdan, ikisi arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmak pek de yer-siz sayılmaz.

İki kavram da aynı kökten gelmektedir. Engelleme patolojik bir durumla değil, doğrudan doğruya bir faaliyetle ilgilidir. Bir faaliyetin normal sınırlanışı, ya da daha düşük bir seviyeye indirilişi onun engellenmesi olarak ifade edilebilir. Öte yandan hastalıklı bir duruma işaret ederken, semptomdan bahsetmemiz gerekir. Bu sebeple engelleme, semptom olarak da kabul edilebilir. Ağız alışkanlığıyla faaliyetin kısılması halinde engellemeden, faaliyetin olağanüstü bir değişikliğe uğraması halinde de semptomdan söz ederiz.

Çoğunlukla patolojik hareketin olumlu ya da olumsuz yönüne ağırlık verilmesi veya sonucun semptom ya da engelleme olarak kabul edilmesi arzuya bağlı görülmektedir. Fakat sonuca varmayacak bir yoldan meselenin haline gidildiği için, bu yönden incelemek faydasız olur.

Engelleme tarif açısından semptomla benzeştiğine göre, bizi, bozuklukları sinirsel etkilenmeler şeklinde ortaya çıkan çeşitli ego faaliyetlerinin incelenmesi fikrine götüren kestirme bir yol olabilir. Bu mukayeseli inceleme için şu aşağıdakilerden faydalanabiliriz: cinsî faaliyetler, yemek, hareket ve iş.

a) Cinsî faaliyetler, çoğu basit bir engelleme özelliği taşıyan çeşitli rahatsızlıklara konu olabilir. Bunlar ruhî iktidarsızlık olarak gruplandırılırlar. Cinsî hareket, her biri bir rahatsızlığa yol açabilecek birçok karmaşık davranışları gerektirir. Erkeklerde engellenmenin görüldüğü başlıca durumlar şunlardır: Hareketin başlangıcında libidonun karşı koyması (ruhî zevk alamama Arzu yetersizliği), fizikî hazırlanma eksikliği (dikleşememe), hareketin kısaltılması, hareketin tabiî olarak en yüksek noktaya varmadan durdurulması (boşalma eksikliği), ruhî etkilenme yokluğu (orgazma ulaşıldığında zevk alamama). Diğer rahatsızlıklar ise ters ve fetişist bir nitelik gösteren özel durumlarla ilgili cinsî faaliyetlerden doğmaktadır.

Bu arada engelleme ve endişe arasındaki ilişkiye değinmemiz gerekir. Faaliyetin devamı ilerde endişeye yol açacağından, çoğunlukla engelleme yoluyla terk edilmektedir. Kadınlarda cinsî ilişki korkusuna sık rastlanır. Bunu da isteri ve nefretin savunma semp-

tomuyla aynı sınıflamaya tabi tutabiliriz. Bu sonuncusu pasif bir tecrübe niteliğindeki bir cinsî faaliyete tepki olarak doğar ve daha sonraları sadece bu fikre ilişkin olarak da ortaya çıkabilir. buna benzer birçok mecburî hareketler cinsî tecrübeye karşı bir savunma ve emniyet hüviyetine büründüklerinden fobik bir özellik taşırlar.

Bütün bunlar bizi tam olarak aydınlatmamakla beraber, faaliyetlerin çeşitli yollarla bozulduğunu ortaya koymaktadır: 1) Tam engelleme olarak adlandırabileceğimiz libidonun karşı koyması, 2) Faaliyetin icrasının bozulması, 3) Özel durumların gerçekleşmesini zorlaştırma ve faaliyeti değişikliğe uğratarak başka tarafa yöneltme, 4) Ölçülü tedbirlerle savunmaya çalışma, 5) Başlamış bir faaliyeti endişe yardımıyla sekteye uğratma ve son olarak, 6) Faaliyete itiraz tepkisi ve girişiler bir hareketi bozma isteği.

b) Beslenme faaliyetlerinde en sık rastlanan bozukluk libidonun geri çekilmesinden doğan anorexiadır. Bu arada yemeğe aşırı düşkünlük ve açlıktan ölme korkusuyla zorla yemek yeme gibi durumları da göz önünde bulundurmamız gerekir. Yemeğe karşı bir savunma olarak kusma, sık sık karşılaştığımız bir olaydır. Endişeye bir tepki olarak ortaya çıkan yemek yememek ise davranışlarla ilgili şahsiyet bozukluğu kalıplarından biridir. Buna, zehirlenme korkusuyla yemekten kaçınmayı örnek verebiliriz.

c) Sinirsel durumlarda hareket, yürümeye karşı bir antipati ya da yürümede güçlük çekme şeklinde engellenebilir. İsterik kabiliyetsizlik, hareket cihazlarında felç veya bunların faaliyetlerine ara ve-

rilmesi şeklinde ortaya çıkar (abasia). Hareketle ilgili tipik bozukluklara sebep, endişeye (fobi) yol açan bir tatminsizliktir.

d) Genellikle uzaklaşma semptomuyla ilgili bir tedaviyi gerektiren iş sahasındaki engelleme, işten gitgide daha az zevk alma, yetersiz çalışma ya da çalışan kişi kendini iş görmeğe zorladığı takdirde ortaya çıkan yorgunluk (bazen kusma) şeklinde kendini gösterebilir. İsteri, organların faaliyetlerinde felç durumu yaratarak kişiyi işe ara vermeye zorlar. Bu etki yüzünden çalışmayı sürdürmek imkânsız bir hal alabilir. Zorlamadan, doğan sinirsel durumlarda dikkatin sık sık dağılması sebebiyle tehir ve tekrarlamalar yüzünden büyük bir zaman kaybına uğramak mümkündür.

Bu incelemeyi daha birçok faaliyeti içine alacak şekilde genişletebiliriz, ama bunun fazla faydası olmaz. Çünkü sadece satıhta kalan birkaç çizgiden öteye gidemeyiz. Bu yüzden engellemeyi en iyi şekilde açıklayacak bir formül bulmamız gereklidir. Engelleme, egonun faaliyetlerle ilgili kısıtlamasının bir ifadesidir. Bu sınırlama çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Faaliyetin durdurulması ile ilgili mekanizmalar ve bunların genel gidişatı çoğumuzun bildiği bir konudur.

Engelleme ile ilgili bazı örneklerde ortaya çıkan anlamak oldukça kolaydır. Pişano çalmak, yazı yazmak hatta yürümek bile sinirsel engelleme konusu olabilir. Açıklanması gereken faaliyetin analizi sonunda, parmaklar ve ayaklar gibi ilgili organların aşırı cinsî uyarılma ile karşı karşıya bulunduğu ortaya çıkar. Bu görüşe göre bir organın faaliyetinin bozulmasına yol açan etken, cinsî uyarılma ile karşı karşıya bulunduğu

ortaya çıkar. Bu görüşe göre bir organın faaliyetinin bozulmasına yol açan etken, cinsî yönden önem kazanmasıdır. Komik bir benzetme gibi görünse de organın davranışının, evin beyiyle aşk macerasına girdiğinden artık mutfakta çalışmak istemeyen bir ahçı kadınıninkiyle aynı paralelde olduğunu görürüz. Beyaz bir kağıt üzerine bir tüpten boşalan sıvı- yani yazı yazmak-özel bir anlam kazanmış, yürümek Toprak Ana'nın vücudunu çiğnemek gibi sembolist bir düşünce tarzı ile açıklanmıştır. Bu yüzden yasaklanmış cinsî faaliyetleri temsil eden yazı yazmak ve yürümek kaçınılan birer faaliyet halini almışlardır. Ego, id, yani 'iç ben'le ortaya çıkması muhtemel bir çelişki ile karşı karşıya kalmamak için bu faaliyetlerden vazgeçmek zorunda kalmaktadır.

Belli ki diğer engellemeler şahsın kendi kendine cezalandırdığı çeşitli yollar anlamını taşımaktadır. Bu durum iş sahasında sık sık kendini göstermektedir. Ego, sert süper ego yani "üst ben" in şiddetle yasakladığı, avantaj ya da başarı sağlayacak davranışlara boyun eğemez. Bu sebeple, ego, bu sefer super ego (üst ben) ile çelişkiye düşmemek için sözü geçen faaliyetlerden vazgeçer.

Egonun daha genel engellemeleri başka bir tabiata ait bir işleyiş gösterir. Meselâ yas halinde olduğu gibi, ego ruhî bir durumla meşgul olduğu zaman, toptan bastırmanın tesiri ya da gittikçe çoğalan cinsî hayalleri engelleme isteğiyle, eldeki enerjiye nisbetle o derece zayıflamıştır ki, çeşitli teşebbüslere para bağlamış bir iş adamı gibi sarfiyatını aynı anda birçok yerde kısıtlamak zorunda kalır. Böyle yoğun fakat geçici bir

engellemeye örnek olarak, zorlanmadan dolayı sinirsel bir rahatsızlık geçiren bir hastamdan bahsetmem yerinde olur. Hastam âdeta felç derecesinde bir yorgunluğun etkisiyle bir gün ya da çok daha uzun bir süre hareketsiz kalmaktadır. Bu yoldan ilerleyerek, genel engellemeleri açıklayan bir yol bulabilir, çöküntü hallerini, özellikle bunların en ağır olan zihnî çöküntüyü çeşitli yönleriyle ortaya koyabiliriz.

Kısacası engellemelerin, tedbir düşüncesi ya da enerjinin tükenmesinden dolayı egonun faaliyetlerini sınırlaması ve kısıtlamasından doğduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle engellemeyi semptomdan ayırd edebilmemiz daha da kolaylaşmaktadır. Artık semptomu, egonun içinde ya da çevresinde meydana gelen bir süreç olarak tarif edemeyiz.

SEMPATOMUN MEYDANA GELİŞİ

Sinirsel semptomların meydana gelişıyla ilgili temel kavramlar uzun bir süre incelenmiş ve bütün açıklığıyla ortaya konmuştur. Semptomlar elde edilememiş içgüdüsel hazzın işareti ya da onun yerini tutan bir kavram olarak açıklanabilir. Yani semptomlar bir bastırma sürecinin sonucudurlar. Süper egonun (üst ben) emri altında olan egoda doğan bastırma, id'de meydana gelen içgüdüsel cathexie katılmak istemez. Bastırma yoluyla ego, istenmeyen güdüyü (sebebi taşıyan fikri şuuru altına itmeyi başarır. Analizlerinde ortaya koyduğuna göre fikir şuuru altı bir teşekkül olarak yerleşmektedir. Buraya kadar durum açıklığını muhafaza etmekle beraber, bundan sonra önümüze yenilemeyen güçlükler çıkmaktadır.

Bundan önceki açıklamalarla bastırma sürecinin bir durumu şuur dışı bırakmakla vardığı sonucun üzerinde durmuştuk. Ama bu arada şüpheli kalan birçok nokta vardır. En önemli soru haz duygusu için çarpınan idde doğan içgüdüsel itmenin sonucuyla ilgilidir. Bu sorunun cevabı dolaylı bir yolla verilebilir. Haz duygusu sonunda alınması beklenen zevk, zevk alamama (haz eksikliği) şekline bürünmüştür. Bu durumda, bir içgüdünün hazzının sonucunun, nasıl olup da zevk alamama şeklinde ortaya çıktığı problemi doğmaktadır. Olaya, bastırma sırasında ide dolan heyecanın boşaltılamaması yönünden yaklaşacak olursak, egonun, bunu sapma veya engelleme yoluya bertaraf ettiği sonucuna varırız. Böylece bastırmada "etkinin şekil değiştirmesi" bilmececi çözülmüş olmaktadır. Egonun idde gelişen bir süreci etkileyecek bir kabiliyete sahip olduğunu kabullendikten sonra, egonun ne yolla böyle şaşırtıcı bir kuvvet gösterisinde bulunabildiğini araştırmamız gerekir.

İnancıma göre kendi öz varlığını belirleyen, idrak sistemiyle olan yakın ilişkisi sayesinde idle arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır. Pcpt-Cs olarak kısaca adlandırdığımız bu sistemin işleyişi, şuurculuk olayına bağlıdır. Hem iç hem de dış uyarımların (stimuli) alıcısı olarak, ona ulaşan haz duyguları ve zevk alamama durumuyla, bütün ruhî hareketi haz kaidesiyle bir uyum içinde yürütmeye çalışır. Ego id karşısında zayıf kalmakla beraber, egonun, iddeki içgüdüsel bir kuvvetle savaşıırken her şeye kâdir haz kaidesinin yardımıyla amacına ulaşması için sıkıntısını ifade eden bir sinyal vermesi yeterlidir. Durumu bir an için çevresinden ayırıp tek bir olay olarak düşünürsek, başka bir alan-

dan alacağımız bir örnekle açıklayabiliriz. Belirli bir bölgede küçük bir grup, kabulü çoğunluğun isteklerine uygun düşecek bir politik düzene karşı çıkmaktadır. Grup, bölgedeki basının yardımıyla halkın fikirlerini etkileme yoluna giderek düzenin kabullenmesini engellemeyi başarır.

Ama bu çözüm başka sorulara yol açmaktadır. Sıkıntıyı ifade eden sinyal için gerekli enerjinin kaynağı nedir? Cevap olarak, bir dış uyarıma (stimulus) karşı savunma şeklini takibeden, istenmeyen bir iç-ruhî sürece karşı girişilen savunma şekli görüşünü ileri sürebiliriz. Yani ego iç ve dış tehlikelere karşı aynı savunma ölçülerini kullanmaktadır. Bir dış tehlike sırasında önce bir dış kaçış denemesi yapar. Önce cinsiyet içgüdüğü ile ilgili cathexisini tehlikenin idrakinden alıkoyar. Daha sonra adele hareketlerinin inkâr edilemeyecek bir tehlikenin bile idrâkını imkânsızlaştırdığı daha etkili bir ölçü bulur, yani tehlike alanından çekilmeyi öğrenir. Bastırma (repression) bu tür bir kaçma denemesinin eşitidir. Ego, bastırılması gereken içgüdü temsilcisinden cathexisi geri çekerek, sıkıntının (endişe) dışarı atılmasında kullanılır. Bastırmada, endişenin nasıl ortaya çıktığı konusu basit bir problem değildir. Buna karşılık endişenin gerçek yerinin ego olduğu görüşü ileri sürülebilir. Ve böylece daha önceki, bastırılmış sebebin (itme) enerjisinin otomatik olarak endişeye dönüştüğü fikrine karşı çıkabiliriz. Ben de başlangıçta ikinci görüşü ortaya attıysamda, problem hakkında metapsikolojik bir açıklama değil de, olayla ilgili mantıklı bir tarif yapma amacını güttüğümü hatırlatmak isterim.

Bu durumda yeni bir soru ortaya çıkmaktadır. Ekonomik açıdan, önceden şuurlu olan ego cathexisinin geri çekilmesi olayında olduğu gibi, sadece bir boşalım veya geri çekilme sürecinin nasıl olup da, ancak artan bir cathexisin sonucu olabilecek sıkıntı veya endişeye sebep olduğu zihnimizi kurcalamaya başlar. Buna cevap olarak, sebebin ekonomik bir temele dayanılarak açıklanmasının doğru olmadığını söyleyebilirim. Endişe, bastırmada yeni bir kavram değildir. Daha önceden hazır bulunan zihni bir resimle uyum sağlayabilmesi için yeniden ortaya konmaktadır. Bu endişenin ya da genel etkilerin kaynağını daha da inceleyecek olursak, psikolojinin kapladığı alanlardan çıkıp fizyolojiye kayarız. Etki bırakan haller ilk hastabkılı tecrübe artıkları halinde zihnin faaliyetiyle birleşmektedir. Bunlar hafıza sembollerine benzer durumlarda yeniden uyandırılırlar. Sanırım bu durumları sonradan tek tek meydana gelen isteri krizleriyle bir tutup, öncekinin sonra gelenin normal prototipi olduğunu iddia etmekle hataya düşmedim. İnsanda ve ona yakın hayvanlarda endişeyle ilgili ilk tecrübe olan doğum olayı, endişenin etkilerinin ifade edilmesine birçok temel özelliklerle katkıda bulunmuşa benzerdir. Bu ilişkiye fazla önem vermemekle beraber, tehlike durumunda etkili bir sembolün biyolojik bir ihtiyaç olduğu ve her olayda ortaya çıkacağı fikrini de yabana atmamamız gerekir. Bence her endişe patlayışında zihinde meydana gelen etki, doğum olayının bir tekrarı gibidir. Temel olarak bu tür hastalıklı tetarlamalar olan isteri krizlerinin, bu özelliğe geçici mi, yoksa kalıcı olarak mı sahip oldukları belli değildir.

Tedaviyi gerektiren bastırma olaylarının çoğunun, daha sonra ortaya çıkan bastırma durumları (Nacdrangen) olduğundan söz etmiştim. Bunlar daha yakın olayları etkileyen, önceki bir tarihe ait ana (primal) bastırmalara dayanırlar (Unverdrangungen). Fakat daha derinlere inip, bastırmanın başlangıç safhalarını incelemek mümkün olmamıştır. İnceleme yapan kişi genellikle bastırmada süper egonun rolünü mübalâğa etmeye meyillidir. Şu durumda, ona ya da birinci bastırmayla ondan sonra gelen arasındaki farkı doğuran etkinin süper egonun başkaldırması olduğuna karar vermek imkânsızdır. Her olayda ilk ve yoğun endişe krizleri süper egonun farklılaşmasından önce meydana gelmektedir. Aşırı kuvvetli bir uyarım gibi miktara ait faktörler, güçlü uyarımlar karşısında başarısızlığa uğrayan emniyet sübabının (Reizschutz) durumu da göz önüne alınırsa, ilk ya da esas bastırmanın direkt sebebi sayılabilirler.

Emniyet tedbirinden söz etmek bize bastırmanın iki belirli durumda meydana geldiğini hatırlatır. Birincisi dış idrak ile istenmeyen içgüdüsel bir sebebin (impulse) uyanması, ikincisi de sebebin böyle bir uyarılma olmaksızın içten harekete geçirilmesidir. Bu farka daha sonra yeniden değineceğiz Sadece dış uyarımlara karşı bir savunma meydana gelebilir. İçte bağli, içgüdüsel durumlar için uyarımlara karşı bir savunma söz konusu değildir.

Bütün dikkatimizi egonun kaçış denemesine, yönelttiğimiz müddetçe, semptomların nasıl meydana geldiği sorusuna bir çözüm bulamayız. Semptomlar bastırma yoluyla içgüdüsel sebebin zedelenmesi sonucu

ortaya çıkarlar. Eger ego, sıkıntı sinyaliyle içgüdüsel sebebi susturabiliyorsa, elimizde bunun nasıl meydana geldiğini açıklayabilecek bir bilgi yoktur. Bu konu hakkında bilgi edinebileceğimiz tek yer, bastırmanın başarısız olduğu olaylardır. Görünüşe göre, içgüdüsel sebep, bastırmaya rağmen sakat, yersiz ve engellenmiş de olsa yedek bir tatmin bulmuş olmaktadır. Artık haz olarak bile görülemez. Eger yedek tatmin elde edilmişse, ortada bir zevk alma tecrübesi değil, zorlama özelliği taşıyan bir yedek tatmin söz konusudur. Ama haz sürecinin semptom seviyesine düşürülmesinde, bastırma yeni bir yönde gücünü ortaya koyar. Her fırsatta, yedek sürecin hareket cihazları ile işletilmesi sekteye uğratılmaktadır. Bu suretle harekete dönüşmesi engellenmiş olmaktadır. Anladığıma göre ego, bastırmada, dış gerçeklerin baskısı altında faaliyet göstermekte ve bu sebep yedek sürecin sonucunu da gerçekten uzak tutmaktadır.

Ego şuurluluğa girişin yanı sıra, çevreye yöneltilen hareketlerin geçişini de kontrol altında bulundurur. Bastırma sırasında gücünü her iki yönde de kullanır. Bir yandan içgüdü temsilcisi, öte yandan içgüdüsel sebep, egonun otorite gösterisine maruz kalır. Bu sebeple egonun bu gücüyle, The Ego and the Id (Ego ve Id) de ana hatlarıyla açıkladığımız aynı egonun nasıl olup da birbiriyle bağdaştığını sormak yerinde olur. Yukarda sözü geçen açıklamada, egonun ide ve süper egoya dayanmak zorunda olduğunu belirtmiş, iktidarsızlığını ve ikisinden de ne derece çekindiğini açığa vurarak, gene de çetin bir şekilde üstünlüğünü muhafaza ettiğini ifade etmiştik. Bu görüş psikoanaliz edebiyatında

büyük yankılar uyandırmıştır. Çoğunluğun, egonun ide nisbetle daha zayıf olduğunu ve içimizdeki şeytanla aklın savaş halinde olduğu fikrini savunarak bu görüşü psikoanaliz dünyasına kabul ettirmeye çalıştığı bir gerçektir. Ama bastırmanın modus operandi'si ile ilgili içyüz, herkesten önce analisti aşırı bir partizanlıktan kurtarması gerekli değil midir?

Ben dünyayı sarsacak açıklamalar peşinde değilim. Bu, hayatlarını bu tür bir Baedeker olmadan yaşanmaz bulan filozofların işidir. Filozofların bizi hor görmelerini ve gerçekte kendi eksiklerini görmeden bizi aşağılamalarını olağan karşılarım. Biz de kendi nar-sistik gururumuzu inkâr edemeyeceğimize göre, te-selliyi, bu "hayat kılavuzlarının" kısa zamanda modası geçeceği düşüncesinde buluruz. Onları yeniden top-luma kazandıran gene bizim belli bir alana yayılan gayretlerimizdir. Bu Baedeker'lerin en modernleri bile eski din kitaplarının yerini alacak kadar elverişli ve dört başı mamurdur. Hepimiz biliriz ki, hafif ilimler dünya problemlerine pek de başarılı sonuçlar ge-tirmemişlerdir. Filozofların bombaları bu gerçeği değiştirecek kuvvette değildir. Sadece her şeyi katiyete bağlayan sabırlı bir çalışma sonunda, bir değişiklik meydana getirilebilir. Yolcu karanlıkta tuttuğu ıslıkla çekingenliğini gizlemek istemektedir ama, ned-en böyle davrandığını keşfetmek de pek iyi anlayamaz.

EGO

Ego meselesiyle yeniden karşı karşıya gelmekteyiz. Daha önce sözünü ettiğimiz gözle görülür çelişki, ayırmaları olduğu gibi ele almamızdan doğmaktadır. Karmaşık durumu safha safha inceleyecek olursak egonun idden farklılığı bazı gerçeklerin yardımıyla açıkça ortaya çıkmaktadır. Öte yandan egonun tıpkı ide benzediği, yalnızca farklılaşmış bir parçası olduğu fikri de yaygındır. Düşünürken parçayı bütünle kıyaslarsak, egonun zayıflığının ortaya çıkmasına yardımcı oluruz. Fakat id egonun ayrılmaz bir parçası olarak yerini muhafaza etmek isterse, bu sefer de kuvvetliliğini örneklemiş olur. Egonun süper egoyla olan ilişkisinde de durum aynıdır. Birçok durumların gözlemcisi olarak bir ve aynıdırlar. Kural olarak sadece bir gerilim anında ya da aralarında doğan bir çelişki sırasında birbirlerinden ayırdedilebilirler. Bastırma olayında ego-

nun organize bir varlık olduğu, idin ise aynı vasıfa sahip olmadığı kesin bir gerçektir. Ego ile idi, iki zıt kutup olarak düşünmek pek de yersiz olmaz. Ego bastırma yoluyla idin bir parçasını tesirsiz hale getirmeye çalışmakta, idin geri kalan kısmı ise zayıf kısmın yardımına koşarak egoyla boy ölçülmektedir. Bu durum sık sık ortaya çıkabilir, ama bastırmanın teşkilinde şartlar değişiktir. Kaide olarak, içgüdüsel sebep bastırılmadan önce yalnız bırakılır. Bastırma hareketi egonun kuvvetini ispatlamakla beraber, iktidarsızlığına ve iddeki içgüdüsel sebebin etkilenmeyen özel bir yanı olduğuna da şahitlik etmektedir. Bastırma yoluyla semptom haline gelen süreç, artık ego-düzenlemesinin dışına çıkmış, bağımsızlık kazanmıştır. Sadece o değil onun bütün uzantıları bu dışarda kalma özelliğinden faydalanırlar. Bunlar ego-düzeninin kısımlarıyla bağlantı kurduklarında, egoyu yenilgiye mi uğratacakları yoksa egoya yenik mi düşecekleri şeklinde bir soru ortaya çıkmaktadır. Yabancı olmadığımız bir mukayese, semptomu, kendisine yataklık eden dokulardan uyarım semptomları meydana getirip, bunları aralıksız olarak sürdüren yabancı bir cisim olarak tarif eder. Bu arada semptomun teşkilinde istenmeyen içgüdüsel sebebe karşı sürdürülen gayret sona ermiştir. Bildiğimiz kadarı ile isteriğe dönüşmede durum böyledir, ama kaideler daha değişik bir görünüş arzeder. İlk bastırma hareketini uzunca ya da hiç bitmeyen bir "son" takibeder. İçgüdüsel sebebe karşı sürdürülen savaş, semptoma karşı sürdürülen savaş halinde devam eder.

Bu ikinci karşı koyma, karşılıklı iki çelişkili yönü ortaya koymaktadır. Bir yandan, ego, "eski haline koyma" ya da "yatıştırma" diyebileceğimiz bir yük altına girmeye zorlanmıştır. Ego, bir teşkilattır. Onu meydana getiren elemanlar arasındaki serbet haberleşmeye ve karşılıklı iç ilişkiler onun kaynağı hakkında bir delil teşkil etmekte, bir olma ve tamlaşma gayretlerini ortaya koymaktadır. Sentezleşmeye olan zorlama egonun kuvvetiyle düz oranlı olarak artmaktadır. Böylece egonun, semptomun yabancı ve yalnız bırakılmak istenen yönünü ortadan kaldırmak için gayret gösterdiği kolayca anlaşılmaktadır. Ego bunu kendine maletmek için mümkün olan her çareye başvurmakta, çeşitli bağların yardımıyla bir birleşim sağlamak istemektedir. Aynı tür gayreti semptomun meydana gelişinde de görebiliriz. Bunun klasik bir örneği olan isteri semptomları minnet isteğiyle cezalandırılma ihtiyacı arasında bir uyuşma meydana getirmektedir. Süper ego yönünden bir emrin yerine getirilişini temsil eden semptomlar, hem egonun tamlaşmış bir bölümünü, hem de ego teşkilatına katılan noktalarla, bastırılmış olay ya da malzemenin yerlerini ifade ederler. Yerinde bir deyişle bunların sınırın iki yanındaki hudut direklerine benzediğini söyleyebiliriz. Bütün ana isteri semptomlarının böyle bir yapıya sahip olup olmadıkları konusu dikkatle incelenmelidir. Olayların ileriki akışında, egonun, semptomun varlığını ve ondan kurtulmanın imkânsızlığını anlamış gibi, durumdan faydalanmaya, elinden geldiğince bir kazanç sağlamaya çalıştığı görülür. Semptomun temsil ettiği, iç dünyanın egoya yabancı olan parçası yeni bir intibaka sahne olmuştur. Bu intibak sağlanmadığı takdirde ego tabii olarak, gerçek dış

dünyada etkisini gösterecektir. Böyle fırsatlara sık sık rastlanır. Semptomun varlığı, süper egonun yönünden bir emri susturabilecek, ya da çevreyle ilgili bir isteği reddedebilecek bir etkinliğin bozulmasını gerektirebilir. Böylelikle semptom, önemli alâkaların bir emanetçisi durumuna gelebilir. Benliğin kesinlikle ifade edilmesi konusunda belli bir değer elde ederek, gitgide egoya karışır. Yabancı bir bünyenin kılıf içine alınması ancak ender durumlarda benzer sonuçlar yaratabilir. Egonun bazı avantajlar yüzünden semptomu kabullendiğini söylersek, ikinci intibakın önemini gözümüzde fazla büyötmüş oluruz. Bu görüş, alacağı maaşla kaygısızca yaşamak için bacağına kurşun sıkın yaşlı bir askerin davranışı kadar doğru ya da yanlışır.

Sinirsel zorlanma ve paranoia gibi diğer semptom kompleksleri, avantaj sağladığı için, değil de narkisist bir minnete yer verdiği için egoya üstün bir değer atfederler. Bu tür bir hastalık sonucu yaratılan sistemler, meselâ gerek aşırı titizliği gerekse vicdanlılığı sayesinde bir üstünlük elde ettiğini sanan hastanın kendine olan sevgisini körüklerler. Paranoianın yanıltmaları, hastanın maharetine ve hayâl gücüne eşsiz bir hareket alanı sağlar. Bu karmaşık ilişkilerden, nevrozun (ikinci) hastalık kazancı olarak bildiğimiz durum ortaya çıkar. Kendi içinde semptomla birleşme gayreti, ego için bir yardım kaynağı teşkil eder ve semptomun durumunu sabitleştirmesini kolaylaştırır. Bu sebeple, semptoma karşı verdiği savaşta egoya analitik bir yardımda bulunmaya çalışırsak, dirençlerin yanısıra işleyen bu uzlaştırıcı bağlarla karşılaşırız. Bu bağları gevşetmek pek kolay değildir. Egonun semptoma karşı kullandığı iki araç aslında birbirine karşıdır.

İki araçtan diğeri daha sevimsiz bir karaktere sahiptir. Bastırmanın genel akışını sürdürür. Ama bence egoyu tutarsızlıkla suçlamamız gereksiz olur. Ego barış-severdir; semptomla birleşip onu da içine almak istemektedir. Rahatsızlık, bastırılmış isteğin bir türevi olan semptomdan doğup, rolünü oynamaya devam ederek durmaksızın minnet isteğini tekrarlar ve böylece egonun sıkıntı sinyali vererek savunmaya hazırlanmasına sebep olur.

Semptoma karşı ikinci savunma gayreti, çok yönlü bir karakter arzeder. Çeşitli alanları etkilemekte, çeşitli yol ve yöntemlerden faydalanmaktadır. Semptomun meydana gelişiyile ilgili olayları ve aşamaları tek tek tartışmadıkça, bu konuda fazla bir şey söyleyemeyiz. Bunu yaparken de, bir süredir perde arkasında varlığını sezinlediğimiz endişe, problemiyle yüzyüze gelmemiz muhtemeldir. Zorlanma nevrozu, paranoia ve diğer nevrozlarla ilgili semptomların meydana geliş konusunda henüz yeterince hazırlıklı olmadığımız için, isteri semptomlarıyla başlamak yerinde olur.

ÇOCUK HAYVAN FOBİSİ

Ele alacağımız ilk olay bütün tipik yönleriyle çocukta isterik hayvan fobisinin bir örneğidir. "Küçük Hanss" olayında atlardan korkan bir çocuğun durumu söz konusudur. Edindiğimiz ilk intiba, gerçek sinirsel bir rahatsızlığın sandığımızdan çok daha karmaşık olduğunu ispatlamaya yeterlidir. Bastırılan sebebin yarattığı etkileri, semptom şeklinde açığa vurulanın ne olduğunu, ya da bastırma sebebinin nerede tanınır hale geldiğini ortaya çıkarmak oldukça güçtür.

Küçük Hans, atlardan korktuğu için sokağa çıkmak istemez. En basit şekliyle durum budur. Şimdi semptomun ne olduğuna karar vermek gerekir. Bu, endişenin meydana gelişi, endişeyle ilgili nesnenin seçimi, hareket serbestisinden vazgeçme, ya da bütün bunların bir bileşimi olabilir. Vazgeçilen tatmin ya da haz nedir? Hasta neden bundan vazgeçme gereğini duymaktadır?

Aslında bu olayı açıklamak oldukça kolaydır. Sebebi bilinmeyen at korkusu semptom, sokağa çıkamama ise egonun endişeye meydan vermemek için kendi kendine empoze ettiği bir engelleme ya da kısıtlamadır. Bu son nokta hakkında yapılan açıklamanın doğruluğuna şüphe olmadığından, bundan sonraki incelemelerimizden engellemeyi bir kenara bırakabiliriz. Ama bu olaya ilk yaklaşma, ileri sürülen semptomun ifade edilişindeki gerçek davranışlar hakkında bize yeterli bilgi vermemektedir. Çünkü daha sonraki araştırmalarımızda olayda sebepsiz bir korkunun değil de, bir at tarafından ısırılmak endişesinin rol oynadığını görürüz. Bu şuuraltına itilip, yerini belirsiz bir fobiye bıraktığından ortada yalnız endişe ve endişeye sebep olan nesne kalmıştır. Yoksa semptomun çekirdeğini teşkil eden bu mudur?

Analiz sırasında küçük hastanın içinde bulunduğu bütün ruhî durumları göz önüne almazsak, büyük bir ilerleme kaydedemeyiz. Çocuk birden kendini çok sevdiği babasına karşı kıskançlık ve "odipus" davranışlarıyla dolu düşmanca bir ortamda buluvermiştir. Bir yandan sağlam bir temele dayanan sevgiye, öte yandan da nefrete yer veren bu karmaşık durum,

önemli bir çelişki doğurmaktadır. Aynı kişiye yönelik iki zıt duygunun etkisi altında kalan çocuğun fobisi, çelişkiyi çözümüleme yolunda atılan bir adımdır. Bu tür ters durumlardan doğan çelişkilere sık sık rastlanır. Bunların tipik sonuçlarından birinde ters akımlardan biri, genellikle yumuşak olanı, giderek artıp çoğalırken diğeri de kaybolmaktadır. Fakat bu aşırı yumuşaklık ve bunun zorlayıcı karakteri, daima karşı davranışın gizli kalması ya da bastırılması için bekçilik eden bir davranışın varlığını ortaya koymaktadır. Böylelikle bizim bastırma yoluyla "tepki meydana gelmesi" dediğimiz bir dizi olayın izahı kolaylaşmaktadır. Küçük Hans olayına benzer durumlarda bu tür tepki meydana gelmesi söz konusu değildir. Belli ki, bir çelişkiden kaçmak için çok çeşitli yollar vardır.

Bu arada kesinlik kazanan bir durum vardır. Bastırmaya boyun eğen içgüdüsel sebep, babaya karşı uyanan düşmanca bir duygudur. Atın ısırması fikrinin kaynağını araştıran bir analiz, bunun doğruluğunu ispatlamıştır. Hans hem düşen bir atı, hem de "atçılık" oynadığı bir arkadaşının düşüp yaralandığını görmüştür. Analiz sonucu Hans'ın, at ve arkadaşı gibi babasının da düşüp kendisini incitmesini istediği ortaya çıkmaktadır. Babasının gidişinden bahsetmesi, asıl duygularının çekingen bir şekilde ifade edilmesidir. Bu tür bir istek aslında, babasını ortadan kaldırma arzusu ve odipus kompleksinin öldürücü itmesiyle aynı anlamdadır.

Henüz bu bastırılmış içgüdüsel sebepten at fobisine ulaşan bir yol yoktur. Bu arada Hans'ın hissî durumunu incelememiz uygun olur. Çocukluk faktörünü ve çelişkiyi bir yana bırakıp Hans'ı ev sahibesine âşık genç bir uşak olarak kabul edersek, evin beyinden nefret etmesini tabii karşılamamız gerekir. Hans kendinden daha kuvvetli olan evin beyini ortadan kaldırmak, istemekte fakat adamın intikam almasından korkmaktadır. Bu sebeple evin beyine ilişkin bir endişe duymaya başlar. Hans'ın at fobisi de bunun bir benzeridir. Ama bu, onun fobik endişesini bir semptom olarak adlandıramayacağımız anlamını taşır. Yani küçük Hans'ın annesine olan sevgisi yüzünden babasından korkmasını bir nevroz ya da bir fobi olarak nitelendiremeyiz. Çünkü bu durumda tamamen anlaşılabilir bir tepkiyle karşı karşıyayız demektir. Bu etkileyici tepkiyi nevroz haline dönüştüren bambaşka bir durum, daha doğrusu atın babanın yerini almasıdır. İşte bu yer değiştirme semptom terimini kullanabileceğimiz bir durum yaratmaktadır. Bu mekanizma, karmaşık çelişkinin, "tepki meydana gelmesi" çaresine baş vurmadan çözümlenmesini sağlar. Bu yer değiştirme bize, totemci düşünce tarzının içerdeki izlerinin genç yaşta kolayca harekete geçirilebileceğini ifade etmektedir. Henüz insan ve hayvan arasındaki uçurumun farkına varılmamıştır. Hem hayranlık duyulan hem de korkulan yetişkin erkek, hâlâ insanın kışkırdığı, ama aynı zamanda tehlikeli olduğu için yanına yaklaşmaması ihtar edildiği büyük hayvanlarla aynı kategoride bulunmaktadır. Böylece terslikten doğan çelişki tek bir varlığa yöneltilmemekte, tamamlayıcı sebeplerden biri yedek varlığa aktarılmaktadır.

Buraya kadar her şey apaçık ortadadır ama bir yönden küçük Hans'ın fobisi ile ilgili analizin bizi büyük bir hayâl kırıklığına uğrattığı doğrudur. Semp-tomun vücuda getirdiklerinin tahriki, bastırılacak içgüdüsel sebebin yerini alan bünyede (fıkrî muhteva) değil de, istenmeyene karşı gösterilen tepkiye tekâbül eden bünyede meydana gelmektedir. Oysa. bizce Hans'ın atlardan korkmak yerine onlara kötü davranması, onlara vurması ya da onların düşüp can çekişerek ölmelerini istemesi daha tabii olabilir. Aslında analiz esnasında buna benzer bir durum ortaya çıkmış, fakat nevrozda bu açıdan dikkati çekecek bir noktayla karşılaşılmamıştır. Eğer Hans babasına değil de, sadece atlara karşı düşmanlık gibi merkezî bir semptom geliştirmiş olsa, nevrozdan söz etmeye lüzum kalmaz. Burada bir yerde, ya bastırma kavramımızda, ya da semptomu tarif edişimizde hatalı davrandığımız anlaşılmaktadır. Şimdi Hans atlara karşı böyle bir davranışı benimsemiş olsa, bastırmanın o karşı koyulan tecavüzkâr içgüdüsel sebebi, niteliği açısından aynı kala-cak, sadece nesne değişecektir.

Bundan daha fazlasına yer vermeyen bastırma olayları olduğu bir gerçektir. Ama küçük Hans'ın fobisinin başlangıcında çok daha önemli olayların vuku bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunu bir başka analizle ispatlamamız gerekir.

Hans daha önce fobisinin muhtevasının bir at tarafından ısırılmak olduğunu açığa vurmuştur. Bir başka fobisi olayında ise endişeye sebep olan, babanın yerini alan bir kurttur. Analiz sırasında anlatılan bir rüya sonucu, yedi küçük keçi masalında olduğu gibi

çocuğun bir kurt tarafından yenmekten korktuğu ortaya çıkmıştır. Hans'ın korku unsuru olarak seçtiği hayvanın atlar olmasına etki eden faktörün babasıyla atçılık oynamış olması gibi, yirmi yaşlarında bir Rus olan ikinci hastada kurt korkusu doğuran sebebin de, küçükken babasının, oyun sırasında kurt taklidi yapıp çocuğu yemekle tehdit olması kuvvetle muhtemeldir. Üçüncü olay genç bir Amerikalıyla ilgilidir. Hastada hayvan fobisi olmamakla beraber, bu tür olayların anlaşılması için iyi bir örnektir. Genç, küçükken dinlediği bir masal yüzünden cinsî haz duyamamaktadır. Masal bir Arap şeyhi tarafından yenmek istenen "Kurabiye Adam"ı konu etmektedir. Genç, bu yeni varlığın kişiliğine bürünmüş, şeyh de babanın yerini almıştır. Böylelikle bu hayâl, oterotik faaliyetin sekteye fırlamasına sebep olmuştur. Baba tarafından yenilmek korkusu çocukluğun ilkel fikirlerinden biridir. Mitolojide (Kronos) ve hayvanlar âleminde benzer durumlara rastlanır.

Bütün bu yardımlara rağmen, fikirler bize o kadar yabancıdır ki, bunları çocuğa uygularken tam bir inanç içinde olamayız. Ayrıca bunların gerçekten belirttikleri anlamı ifade edip etmedikleri, ya da bu korkuların nasıl olup da bir fobiye yol açtıkları zihnimizde kesin bir açıklığa kavuşmamıştır. Gene gerekli bilgiyi analizlerden sağlamamız gerekir. Buna göre, baba tarafından yenilme fikri, yumuşak, pasif bir sebebin geri çekilmiş, alçaltılmış bir ifadesidir. Bu sebep cinsî erotizm açısından babanın aşkının yöneldiği nesne olmak için duyulan özlemi belirtmektedir. Olayı daha derinine inceleyecek olursak, tefsirimizin doğruluğundan

şüphemiz kalmaz. Cinsî sebep oral (ağıza ait) safhadan, libido teşkilâtının sadistik safhasına geçerken, yumuşak istek niteliğinden çıkar. Bu sadece geri itilmiş bir ifade tarzıyla içgüdü temsilcinin yer değiştirmesi mi, yoksa iddeki, cinsiyetle yönetilen sebebin gerçek bir alçalışı mıdır? Sonuç hakkında karara varmak oldukça zordur. Rus "kurt adam"ın klinik tarihi ikinci fikri daha muhtemel kabul etmektedir. Rüyayı, gördükten sonra hasta "yaramazlığa" başlamış, acımasız ve sadistçe davranışlara yönelmiş ve sonunda zorlanma nevrozu ortaya çıkmıştır. Bu arada bastırmanın, egonun, istenmeyen, içgüdüsel bir dürtüye karşı tek savunma silahı olmadığı bir gerçektir. Sebebin geri itilmiş durumunu ortaya çıkardığı anda, onu daha esaslı bir zarara uğratmış olmaktadır. Ara sıra, egonun ilk öngördüğü geri itilmeyi bastırma izler.

"Kurt adam" ve küçük Hans olayları bize düşünecek birçok mesele hazırlamakla beraber, iki nokta hemen dikkatimizi çeker. Fobilerin temsil ettiği içgüdüsel sebebin bastırılması, babaya karşı girişilmiş düşmanca bir davranıştır. Sebebin, karşıtının şekline bürünme yoluyla bastırıldığı söylenebilir. Babaya kızıp, saldırma yerine, babanın hastaya karşı aynı şekilde mukabele etmesi durumu ortaya çıkmıştır. Her olayda bu saldırganlığın kökünün libido gelişiminin sadistik safhasına kadar indiğini hatırlarsak, Hans'ta ısırılma, Rus'ta ise yenme şeklinde, oral safhaya doğru bir alçalma meydana geldiği dikkatimizi çeker. Analiz sonucu aynı anda başka bir içgüdüsel sebebin de bastırmaya boyun eğdiği ortaya çıkar. Bu, ters bir an-

lam taşıyan, libido teşkilâtının cinsiyet safhasının eşiğine gelmeyi başarmış yumuşak ve pasif, babaya yönelik bir sebeptir. Libido teşkilâtı bastırma süreci açısından oldukça büyük bir önem taşır. Kesif bir gerilemeye maruz kalır; fobinin muhtevası üzerinde kesin bir etki gücü kazanır. Tek bir sebebin bastırılmasını inceledikten sonra, bu tür iki sürecin bileşimine göz atmamız gerekir. İki içgüdüsel sebepten ilki, babaya karşı duyulan sadistçe saldırganlık, ikincisi ise aynı kişiye yönelen daha yumuşak ve pasif davranmıştır. Çünkü Hans olayı ile ilgili görüşlerimiz doğruysa, duruma ilâveten, fobinin muhtevasından hiç anlaşılmaya bile, annenin yumuşak, nesne-cathexisinin, fobinin başlangıcında ortadan kalktığı aşikârdır. Hans olayında-ki bu, Rus hasta olayında yeterince kesinlik kazanmamıştır-odipus kompleksinin hemen hemen bütün esaslı parçalarını içine alan bir bastırma durumu söz konusudur. Bunlardan babaya yöneleni hem yumuşak, hem düşmanca, anneye ise yumuşaktır. Bu karışıklıklar, bastırmadan doğan, basit semptom meydana gelmesi olaylarını inceleyen bizler için istenmeyen durumlardır. Biz en basit ve en kolay anlaşılır olanlarına, özellikle çocuklukla ilgili olan nevrozlara eğilmeyi tercih ederiz. Oysa burada tek bir bastırma yerine bir çoğuyla karşılaşmakta, bunlara ilâveten bir de gerileme durumunu incelemek zorunda kalmaktayız. Belki de küçük Hans ve "kurt adam" la ilgili hayvan fobisi analizlerini aynı temele dayandırmak isteyişimiz karışıklığı fazlalaştırmaktan başka işe yaramamıştır. Çünkü yeni yeni, ikisi arasında bazı farklılaşmalar dikkatimizi çekmeye başlamıştır. Sadece

küçük Hans olayında, çocuğun, fobisi sayesinde odipus kompleksinin iki ana sebebini yendiğini söyleyebiliriz. Babaya yönelik saldırgan tavır ve anneye yönelik aşırı yumuşak davranışların yanı sıra, babaya karşı yumuşak bir tavır da ortaya çıkmakta, karşıtlarının bastırılmasında kendilerine düşen görevi yerine getirmektedirler. Ama ne bunların bastırma yaratacak güçte olduğunu, ne de birbiri ardından ortaya kaldırıldıklarını göstermek imkânsızdır. Hans pozitif bir odipus kompleksi olan normal bir gençtir. Bizim bulmaya muvaffak olamadığımız bazı elemanların çocukta faaliyet göstermesi mümkündür ama, en ince analizlerimiz bile bu iş için yetersiz kalmakta, döküman ve malzemelerimiz kâfi gelmemektedir. Rus olayında ise boşluk başka yerde meydana gelmektedir. Onun dişi nesneyle olan ilişkisi zamansız bir kandırma ile bozulmuştur. Rus'ta gelişen pasif dişi parça, ya da taraf açıkça görülmekte ve kurt rüyasının analiz sonuçları, babaya karşı girişilen planlı saldırganlığın çok azını ortaya koymaktadır. Gene de, bunların yardımıyla bastırmanın babaya yönelik pasif yumuşak tavırla ilgili olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Aslında diğer parçalar da duruma etki etmiş olabilirler ama, bunu ispatlamak zordur. İki olay arasındaki, tamamen tezat karakteri gösteren farklılıklara rağmen, fobinin sonucu hemen hemen aynıdır. Bu gerçeğin açıklamasını da başka bir kaynağa dayandırmak gerekir. Bu kaynak da küçük, musayeseli incelememizin ikinci sonucudur. İki olayda da harekete geçirici kuvvet aynıdır. Hastaların ikisi de erkekliklerini kaybetme korkusuna kapılmış durumdadırlar. İşte bu hadım

edilme endişesinden dolayı küçük Hans babasına karşı saldırgan tavırlarından vazgeçer. Bir at tarafından ısırılma korkusu olarak ifade edilebilir. Rus ise gene erkekliğini kaybetme korkusuyla babası tarafından arzulanan cinsî nesne olma isteğinden vazgeçer, çünkü böyle bir durumda onu dışıdan ayıran cinsiyet organını feda etmek zorunluğu olduğunu anlamıştır. İki odipus kompleksinin gerek normal ve aktif olanı, gerekse tersi hadım edilme kompleksine dayanmaktadır. Rus'un kurt tarafından yeneceği korkusunun, erkekliğini kaybetme endişesiyle ilgisi yokmuş gibi görünse bile, fikir, oral (ağza ait) gerileme you ile cinsî safhadan epeyce uzaklaştırılmıştır. Ama rüyasının analiziyle bütün şüpheler ortadan kalkar. Bundan sonrası bastırmanın zaferidir. Artık fobinin sözle anlatımında, erkekliğini kaybetme korkusuyla ilgili en ufak bir ipucuna dahi rastlanmaz.

Burada beklenmedik bir sonuca ulaşabiliriz iki olayda da, bastırmanın ardındaki harekete geçirici, güç, hadım edilme endişesidir. At tarafından ısırılma ya da kurt tarafından yenme endişesinin muhtevası, aslında baba tarafından hadım edilme korkusunun değişikliğe uğramış halidir. Bastırılan muhtevanın mahiyeti budur. Rus'ta muhteva, erkekliğin baş kaldırması karşısında ayakta kalamayan bir isteğin ifadesi, Hans'ta ise saldırganlığı tersine dönüştüren bir tepkinin ifadesidir. Ama fobinin endişe doğuran etkisi, ne bastırma sürecinden, ne de libidoyla ilgili içgüdüsel sebeplerden doğmaktadır. Onu meydana getiren bastırma güçlerinin tümüdür. Hayvan fobisinin doğurduğu endişe erkekliği kaybetme korkusuna yani

gerçek bir korkuya, bir tehlikeye dönüşmektedir. Burada endişe bastırmaya yol açmakta, daha önce söz ettiğim, bastırmanın endişe doğurduğu durumun tersi gerçekleşmektedir.

Düşüncesi pek hoş olmasa da, bastırma sırasında içgüdü temsilcisinin yer ve şekil değiştirmiş olduğunu ve içgüdüsel sebebin libidosunun endişeye dönüştüğünü inkâr etmek saçma olur. Bu tezi ispatlamak için özellikle iyi değerlendirilmesi gereken fobilerin incelenmesi yeterli değildir; neredeyse tezin tamamen aksi ispatlanmak üzeredir. Ego açısından hayvan fobisindeki korku, hadım edilme endişesidir. Daha az incelenmiş bir tür olan agorafobi, genetik olarak hadım edilme endişesiyle arasında bir ilgi bulunan kötülüğe itilme korkusudur. Şu anda gördüğümüz kadarı ile fobilerin çoğunluğu, egodaki, libidonun emirleriyle ilgili korkuya varana kadar izlenebilir. Ego açısından egonun tutumu böyledir. Ve bastırmaya sebep teşkil etmekle kalmayıp bir teşvik unsuru haline gelmiştir. Bastırılmış libido endişenin dışarı sızmasına meydan vermez. Daha önceleri bastırmayı belli bir endişenin takibettiğini ve bunun libido ifadesinin yerini aldığını söylemekle yetinseydim, şimdi hiç bir şeyi geri almak zorunda kalmazdım. Tasvir doğrudur; bastırılacak sebebin kuvvetiyle ortaya çıkan yoğun endişe arasında bir irtibat olduğu muhakkaktır. Ama itiraf ederim ki, sadece tarifi yeterli olmayacağını düşünerek biraz daha ileri gitmiş ve metapsikolojik bir süreçle yani libidonun doğrudan endişeye dönüşmesiyle ilgili açıklamalar yapmıştım. Oysa bugün aynı fikirde ısrar edemem. Daha önceleri böyle bir değişimin nasıl meydana geldiğinden bile habersizdim.

Bu şekil değiştirme meselesinin aslı nedir? Epeyce geriye dönecek olursak gerçek nevrozlarla ilgili çalışmalarımızı ve henüz egoyla id arasındaki süreçleri birbirinden ayırmadığımız zamanları kolayca hatırlayabiliriz. O sıralar coitus interruptus, heyecan, zorla vazgeçirme gibi cnsî bazı tecrübeler zaman zaman endişe patlamalarına yol açmış, cinsî heyecan bazen engellenip, bozularak haz boşalımının yolu değiştirilmiştir. Cinsî heyecan, libidoyla ilgili içgüdüsel sebeplerin ifadesi olduğuna göre, bu tür rahatsızlıklar yüzünden libido endişeye dönüşmek zorunda bırakılmıştır. Bu görüş bugün için de geçerlidir; öte yandan iddeki süreçlerin libidosu bastırmanın rahatsız edici etkisine daima hedef olacaktır. Böylelikle, bastırmada endişenin, içgüdüsel sebeplerin libidoyla ilgili cathexisinden meydana çıktığı iddia edilebilir. İyi ama bu görüş öbürüyle, yani fobi endişesinin ego endişesi olduğu, egoda doğduğu ve bastırmadan doğmayıp bilakis onu uyandırdığı fikriyle nasıl bağdaştırılabilir? Burada bir çelişki doğmaktadır. Endişenin iki kaynağını tek bir yerde birleştirmek kolay değildir. Durumu yarım kalmış bir birleşme, kesintili bir heyecan, kısıtlama olarak kabul edersek, egonun tehlike kokusu alır almaz endişeyle tepki gösterdiğini görürüz. Ama bu bizi fazla ileri götürmez. Öte yandan üzerimize aldığımız fobi analizi henüz tas-
hihe açık değildir.

SEMPATOMUN MEYDANA GELMESİ VE EGONUN İKİNCİ SAVUNMASI

Amacımız semptomların nasıl meydana geldiğini ve egonun yaptığı ikinci savunmayı incelemek olduğu halde, bunun için seçtiğimiz fobi örnekleri pek de elverişli sayılamaz. Bu rahatsızlıkların en çok dikkat çeken özelliği olan endişe bu sefer meselelerin gerçek halini gizleyen bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Endişeye yer vermeyen birçok nevroz çeşitleri mevcuttur. Gerçek dönme ile ilgili isteri bunlardan biridir. Bu rahatsızlığın en ciddi semptomları bile endişeden arınmış durumdadır. Sadece bu gerçek bile endişeyi semptom meydana gelmesi olayına bağlamamamız gerektiği konusunda önemli bir ihtardır. Ama diğer yönlerden fobiler, dönme ile ilgili isterilere o derece yakındır ki, ben ikisini "endişe isterisi" adı altında birleştirmeyi uygun buldum. Fakat şimdiye kadar hiç kimse, bir olayın dönme ile ilgili isteri mi, yoksa fobi mi

olduğunu ispatlayan delillerin kesinlikle ne olduğunu tesbit edememiştir. Yani henüz isteride endişeyi doğuran ön hazırlığın nasıl meydana geldiği bilinmemektedir.

Hareketle ilgili felçler, büzülüp kısılmalar, elde olmayan hareketler, hareketle ilgili boşalmalar, acı, hayâl görmeler gibi dönme ile ilgili isteride çok rastlanan semptomlar, devamlı ya da aralıklarla devam eden süreçlerdir. Ama bunu kabullenmek olaylara yeni problemler getirmekten başka bir işe yaramaz. Aslında bu semptomlar hakkında söylenecek fazla bir şey yoktur. Analizler sayesinde boşalmı sekteye uğratılan hangi belli heyecanın yerini aldıkları öğrenilebilir. Çoğunlukla semptomlar heyecan boşalımında bizzat yer alırlar. Sanki heyecanın tüm enerjisi bu parça üzerinde yoğunlaşmış gibidir. Acı bastırmanın yer aldığı olayda ortaya çıkmakta, hayâller görülmekte, hareketle ilgili felçler ise o durumda faaliyeti engellenen hareketi belirlemekte ve bir savunma mekanizması örneği vermektedir. Büzülmeler genellikle söz konusu zamanda adale sinirlerinin yer değiştirmiş olmalarından doğmaktadır. Bu sarsıntılı durum egonun normal kontrolünden çıkış sonucu meydana gelen patlamaların ifadesidir. Semptomların ortaya çıkışından sonra kendini gösteren haz alamama çok yüksek noktalara ulaşabilmektedir. Hareketin yer değişimine uğradığı sabit semptomlarda, meselâ felç ve büzülmelerde bu duruma pek rastlanmaz. Ego durumla hiç ilgisi yokmuş gibi davranır. Sabit olmayan ve hassas bölgede yer alan semptomlarda kaide olarak haz alamama ile ilgili bazı belirli duygular ön plana çıkar.

Hatta bazen, acı semptomunda olduğu gibi çok yüksek bir dereceye ulaşır. Bu karışıklık içinde bu tür farklılıkları gerçek kılan faktörü bir kenara ayırmak oldukça zordur. Özellikle semptomun meydana gelmesinden sonra, dönme ile ilgili isteride egonun semptomu karşı çıkmasında dikkati çeken önemli bir durum yoktur. Sadece, vücudun belli bir yerinde acıya karşı hassasiyet semptom halini alırsa, o bölge iki rolü birden oynamak zorunda kalır. Vücudun bu bölgesi içten ya da dıştan harekete geçirilirse, acı veren semptom hemen kendini gösterir. Ego semptomun dış etkilerle uyarılmasını engellemek üzere, bazı savunma ölçülerine başvurur. Semptomun meydana gelişi ile ilgili belirsizliğin nedenini tahmin etmek oldukça güçtür ve bu durumda bu elverişsiz sahayı terketmek daha uygun olur.

Semptomların nasıl meydana geldiğini anlamak için bu sefer zorlanma nevrozunu ele alabiliriz. Bunun iki tür semptomu vardır ve iki semptom da birbiriyle tezat teşkileden bir anlam taşır. Bunlar ya yasaklamalar ve hastalıktan doğan ölçülerdir (ve böylece negatif bir özellik taşırlar) ya da genellikle şekil değiştirmiş yedek hazlardır. Bu iki gruptan önce geleni savunma ve cezalandırma ile ilgili negatif olanıdır. Fakat hastalık ve cezalandırma ile ilgili negatif olanıdır. Fakat hastalık ilerlerledikçe bütün savunma ölçülerine karşı bir ispat anlamını taşıyan hazlar üstünlük kazanmaya başlar. Yasaklamayla hazzı birleştiren süreç, semptomun meydana gelişinin sebep savunma ya da yasak emri niteliğini taşıyan korunma tedbiri bir haz duygusu sıfatına bürünür. Burada daha önce egoya yakıştırdığımız bir

sentezleşme eğilimi başgöstermektedir. İlerlemiş vak'alarda hasta o şekilde davranır ki, semptomların çoğu esas anlamlarının tam tersini yüklenirler. Had safhada bir olayda semptom iki zamanlıdır, yani, belli bir reçeteyi takibeden bir davranışın hemen ardından onu ortadan kaldıran bir ikincisi ortaya çıkar. İkincisi bir karşıt tesis etmemekte sadece bozma görevini yerine getirmektedir.

Zorlanma semptomları ile ilgili incelemeler sonucunda, iki önemli intiba edinmiş olmamız gerekir. Birincisi, bu semptomlarda bastırılan şeye karşı sürekli bir çaba dikkati çektiğidir. Çatışma giderek bastıran kuvvetlere daha büyük bir güçle karşı koymaya başlamıştır. ikincisi ise, egonun ve süper egonun, semptomların meydana gelişinde büyük rol oynadıkları gerçeğidir.

Zorlanma nevrozu analiz incelemelerin en ilginçidir. Gene de problemi çözmek henüz mümkün olmamıştır. Eğer incelememizi daha derinleştirmek istiyorsak çifte anlamlı faraziyelere ve ispatlanmamış tahminlere boyun eğmek zorunda kalırız. Zorlanma nevrozunun doğuşu, odipus kompleksinin libidoyla ilgili emirlerine karşı bir savunma nevrozunda çok isteri semptomlarının yer aldığı bir alt tabaka mevcuttur. Yani nevrozun şekli birleştirici bir faktör tarafından değiştirilmektedir. Libidonun cinsî teşkilâtı zayıf ve yetersiz görünmektedir. Ego savunma işini üzerine alınca, elde ettiği ilk sonuç cinsî teşkilâtın anal safhaya kadar geri itilmesidir. Söz konusu gerileme, durumu oldukça güçleştirecektir.

Ele alabileceğimiz bir ihtimal daha vardır. Gerileme belki de bünyevî bir faktörün değil, zaman faktörünün sonucudur. Libidonun cinsî teşkilâtının zayıf kalması değil de, sadistik safhada egonun direncinin çok erken başlaması önemli bir etki yaratmış olabilir. Bu noktada kesin bir karar vermek istemem ama analitik gözlemler sonuncu faraziyeyi kabullenmemektedirler. Bu gözlemler, zorlanma nevrozunda sapma meydana geldiğinde cinsî safhaya daha önce varılmış olduğunu ortaya koymaktadırlar. Üstelik nevrozun başlangıcı isterinkinden çok daha erken bir yaş devresine tekâbül etmektedir. Bu ikinci çocukluk devridir. İnceleme imkânını bulduğum bir olayda rahatsızlık oldukça genç başlamış, büyük ihtimalle o zamana kadar hastanın hayatında dikkat çekmeyen bir problem gerileme ve zorlanma nevrozunun başlamasına yol açmıştır.

Gerileme metopsikolojik açıklamasını incelerken, cinsî safhanın başlamasıyla sadistik safhanın parçalayıcı cathexislerine katılan erotik parçaların ayrımının önemli bir rol oynadığına işaret etmek isterim.

Gerilemenin zorlaması, egonun, libidonun emirlerine karşı koyarken lede ettiği ilk zaferin yaratıcısıdır. Burada "savunma" ya olan genel temayül ile savunmanın mekanizmalarından sadece biri olan bastırma arasındaki farkı açıklamak yerinde olur. Normal ve isterik durumlardan ziyade zorlanma nevrozunda, savunmanın itici gücünü teşkil eden erkekliğini kaybetme korkusu ile karşı koyulan odipus kompleksinin çabalarını açıkça görmek mümkündür. Bu arada odipus kompleksinin parçalandığı safhaya

ulaştığımızdan süper egonun yaratıcı ve sağlamlaştırıcı çabaları ve egodaki etik ve estetik engeller dikkati çekmeye başlamıştır. Zorlanma nevrozunda olay aşırı bir dereceye varmıştır. Odiplus kompleksinin parçalanmasını, libidonun alçalması, süper egonun katılaşması ve egonun süper egoya boyun eğerek vicdanlılık, acıma ve titizlik gibi çeşitli ters tepkiler yaratması takibeder. Zaman zaman başarısızlığa uğramakla beraber, erken çocukluk devrinin kendi kendini tatmin etme usulüne devam etmek tabu haline getirilmiştir. Bu tahrik artık gerileme fikrine (anal-sadistik) dayanmakta, fakat aynı zamanda cinsî oluşumun kontrol edilemeyen kısmını temsil etmektedir. Bu arada erkeklikgösterisinin önlenmesinin erkekliği devam ettirme (hadım edilme endişesi) fikriyle ilgili olduğu gerçeği, düşüncede bir terslik yaratmakta ama zorlanma nevrozunda daha da mübalağalı bir şekil olarak, odipus kompleksinin yenilmesi için baş vurulan normal usulün yoğunlaşmış halini aksettirmektedir. Her mübalağalı durum kendi sonu ile ilgili tohumları bünyesinde taşıdığından, zorlanma nevrozu da bu kaidede uymaktadır.

Normal karakter öğelerinin mübalağalı halleri olarak gördüğümüz, hastanın egosunda meydana gelen ters tepkileri, gerileme ve bastırma gibi yeni bir savunma mekanizması olarak kabullenmemiz gerekir. Bunlar isteride ya zayıf bir durumdadır, ya da hiç yoktur. Geçmişî hatırlarsak, isteride savunma sürecini belirleyen şeyin ne olduğuna dair bir tahminde bulunabiliriz. Bunun bastırma ile sınırlandığı, egonun içgüdüsel sebepten yüz çevirerek onu şuursuzluk içinde kaderini tayinde yalnız bıraktığı ve doğacak sonuçla ilgilenmediği ortadadır. Bunun kesin olarak doğru

olduğunu iddia edemezsek de, bazı olaylarda, isteri semptomunun süper ego ile ilgili, cezaya ait bir emrin yerine getirilmesi anlamına geldiğine şahit olduğumuzdan, isteride egonun davranışlarıyla ilgili genel karakteristikleri ortaya koyması bakımından faydalı olduğunu inkâr edemeyiz.

Zorlanma nevrozunda süper egonun sertlik kazandığı bir gerçek olarak kabullenmelidir. Ayrıca bu rahatsızlığın temel özelliğinin libidonun gerilemesi olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır. Bunu süper egonun özelliğiyle bağdaştırmaya çalışabiliriz. Esasında, idden hasıl olan süper ego orada meydana gelen içgüdüsel telkin ve gerilemeyi savuşturacak güçte değildir. Bu sebeple, süper egonun normal halden daha sert ve sadistik olmasını yadırgamamak gerekir.

Tahriğe karşı girilen savunma, yerine getirilmesi gereken önemli bir görevdir. Bu mücadele çeşitli fertlerde tipik bir özellik gösterin birçok semptomun meydana gelmesine yol açar. Bunların şimdiye kadar derlenip sistematik olarak analiz edilememiş olması üzücü bir durumdur. Nevrozun öncü belirtileri olarak semptomların meydana gelişine ışık tutacakları muhakkaktır. Bunlar şimdiden, ciddi bir rahatsız' kta ortaya çıkacak özelliklere işaret etmektedirler. Meselâ, daha sonra otomatik bir hal alacak olan yatmak, yıkanmak hareket etmek ve giyinmek gibi hareketlere başvurmaları, geciktirme ve tekrarlama temayülleri önemli noktalardır. Henüz bunun meydana geliş sebepleri bilinmemektedir ama ana erotik parçaların önem kazanmasının etkileyici bir rol oynadığı kesindir.

Buluğ çağı zorlanma nevrozunda önemli bir devreyi belirler. Çocukluk esnasında sekteye uğramış olan cinsî teşkilâtlanma şimdi büyük bir hızla gelişimine devam etmektedir. Ama bu arada çocukluğun cinsî gelişmesinin, yarım kalmış hareketin yeniden hız kazanmasından etkileyici bir rol oynadığı muhakkaktır. Böylece bir yandan çocukluğun saldırgan sebepleri bir kısmı gerileme yolunu takib ederek, saldırgan ve parçalayıcı niteliklere bürüneceklerdir. Erotik gayretlerin gizlenmesi ve egoda ters tepki meydana gelmesi sonucu, cinsiyete karşı girişilen mücadele artık etik korunma yardımıyla sürdürülecektir. Şaşkınlık içinde isyan eden ego, idden şuur üstüne gönderilen acımasız emirlerle savaşırken, aralarında başka zaman, karşı koymaya maruz kalmayanların da bulunduğu erotik isteklerle mücadele ettiğinden habersizdir. Ego olumsuz şekillere bürünen cinsiyetin bastırılması konusunda aşırı sert davranmaktadır. Bu yüzden zorlanma nevrozunda, çelişki iki yönde yoğunlaşır. Savunma güçleri ılımlılıklarını yitirmiş, karşı koyulan şey dayanılmaz bir durum almıştır. İki durumda da libidonun gerilemesiyle ilgili tek bir faktör rol oynamaktadır.

İstenmeyen sabit fikrin şuurlu olduğu gerçeğinden söz ederken faraziyelerimizde çelişkilerin ortaya çıktığını görürüz. Genel olarak, saldırgan içgüdüsel sebebin özel terimleri ego tarafından bilinmemektedir. Bunları şuurluluk seviyesine getirmek için derin bir analitik çalışma gereklidir. Şuurluluğa girmeyi başarabilen, komik bir kılık değiştirme ve belirsizlik sayesinde tanınmasının imkânsız olduğu düşünülen,

esas şekilden saptırılmış bir yedektir. Bastırma saldırgan sebebin muhtevası üzerinde etkisini göstermese bile, hiç değilse ona eşlik eden tesiri ortadan kaldırmış olmaktadır. Bu sebeple saldırganlık ego açısından bir sebep değil de, hastaların tabiriyle "düşünce muhtevası" olarak kabul edilmektedir. Aslında durum böyle değildir.

Zorlayıcı fikrin idrakinde farkedilemeyen etki bir başka yerde kendini gösterir. Süper ego, bastırma olayı hiç vuku bulmamış gibi davranmakta, saldırgan sebebin gerçek mânâsından ve etkileyici karakterin varlığından haberdarmış gibi görünmektedir. Bu sebeple egoya olan davranışlarını bu hipoteze göre ayarlar. Ego bir yandan masumiyetinin şuuruna varmakta, öte yandan da bir suç ve sorumluluk duygusu taşımaktadır. Bu durumda, çözmemiz gereken bilmece görüldüğü kadar zor değildir. Süper egonun davranışı kolayca anlaşılabilir. Egodaki çelişki bize, bastırma yoluyla egonun kendini idden uzaklaştırıp süper egonun etkisi altına girmeye hazır bir duruma geldiğini göstermektedir. Egonun, neden süper egonun eleştiricisini (tenkidini) ortadan kaldırma yoluna gitmediği sorusuna bunun gerçekten birçok olayda meydana geldiğini açıklayarak, cevap verebiliriz. Ayrıca suçluluk duygusuna yer vermeyen zorlanma nevrozu olaylarına da rastlanır. Ego kendi kendini cezalandırma semptomları, kefaretler ve kısıtlamalarla, suçun idrakinden kaçmaya çalışmaktadır. Bu semptomlar aynı zamanda gerileme ile takviye edilen mezaistik içgüdüsel sebeplerden elde edilen hazzı da ifade eder.

Zorlanma nevrozu bütün gayretlere rağmen öyle çeşitli belirtiler gösterir ki, şimdiye kadar kimse bütün çeşitlerin açıklanmasını içine alan bir inceleme yapmaya muvaffak olamamıştır. Tipik alâkalar üzerinde durma temayülü göstersek de, eşit önem taşıyan diğerlerini hafife almış olmaktan çekiniriz.

Zorlanma nevrozunda, semptomların meydana gelişi, daha önce açıkladığım gibi bir seyir takib eder. Feragat pahasına da olsa, yedek hazza giderek daha büyük yer verilmektedir. Esas olarak egoyu zorlayan kısıtlamalarla ilgili semptomlar, egonun sentezleştirme temayülü sayesinde hazın, diğerine nispetle daha büyük önem kazanmasını sağlarlar. Aşırı kısıtlamalarla yüklü ve hazzı semptomlarda arayan bir ego, bu sürecin sonucudur. Kuvvet dengesinin haz tarafının ağır basması ego açısından iradenin felce uğraması şeklinde neticelenebilir. Ego her kararda sorunun iki yanına da aşağı yukarı eşit kuvvetler yerleştirmek hevesindedir. Baştan beri karmaşıklığı körükleyen süper ego ile id arasındaki tatsız çekişme o derece uzayabilir ki, egonun hiç bir faaliyeti çelişkiye karışmaktan kurtulamaz.

ZORLANMA NEVROZUNDA BOZMA VE AYIRMA

Egonun mücadelesi esnasında, semptom meydana getiren iki faaliyeti izleme imkânını bulabiliriz. Bunlar bastırmaya vekâlet ettiklerinden özel bir anlam taşırlar. Bu iki faaliyet sayesinde bastırmanın amaç ve tekniği açıklık kazanır. Belki de bu yedek tekniklerin ortaya çıkışı, genel anlamda bastırmanın maruz kaldığı güçlüklerin ispatlanmasında önemli bir delildir. Bu arada zorlanma nevrozunda egonun, isteriye nisbetle, semptomların meydana gelmesi için daha büyük imkân tanıdığını, gerçekte olan bağlantısını koruduğunu, emrindeki zihnî vasıtaların hepsinin aynı uçta toplandığını, daha da önemlisi düşüncenin erotize edilmiş bir hal aldığını akıldan çıkarmamamız gerekir. Bu suretle demin söz ettiğimiz bastırmanın çeşitlemeleri gözümüze daha az yabancı görünecektir.

Bahsettiğimiz iki teknik bozma ve ayırmadır. Bunlardan ilki geniş bir uygulama sahasına sahip olup, ço-
erken bir gelişme devresine kadar uzanır. Bu bir olayın
sonuçları (etki, tecrübe) değil, âdeta hareket sem-
bolizmi vasıtasıyla bozulabilecek olumsuz bir büyüdür.
Kullandığım "bozulma" kelimesi, tekniğin sadece nev-
rozda oynadığı rolü değil, büyüde, törelerde ve dinî
merasimlerdeki rolünü de ifade etmektedir. Zorlanma
nevrozundaki "bozma" mekanizması iki zamanlı semp-
tomlarda sık sık rastlanan bir durumdur. Bu tür semp-
tomlarda ferdin ikinci hareketi, birinciye hiç vuku bul-
mamış gibi silip yok etmektedir. Zorlanma törenleri
ikinci kök açısından bir "bozma" amacı güderler. İlki
ise özel bir şeyin meydana gelmesini ya da tek-
rarlanmasını engellemek ya da hızlandırmak isteğini
ifade eder. Aradaki farkı kavramak zor değildir. Ko-
runma ölçüleri mantikî bir özellik gösterirler
"Hükümsüz kılma" veya "iptal etme" büyülü ve akıl dışı
bir tabiatın "bozma" sıyla sağlanabilir. İkinci kökün
daha eski olduğunu ve çevreyle bağlantısında, an-
imistik (ruh ve bedenin ayrı ayrı varlıklarını
sürdürdükleri görüşü; şeytan ve perilere inanma)
görüşle bağlı kaldığını kabul etmemiz gerekir. "Bozma"
çabasının yansıması, olayı "olmamış" kabullenme
çaresinde görülebilir. Ama bu durumda bir silahlanma
söz konusu olamaz; sonuçlar ve olay görmemezlikten
gelinir. Oysa, nevrozda geçmiş fethetmek, hareket
vasıtalarıyla bastırmak yoluna gidilir. Aynı tür bir gay-
ret, nevrozda çok rastlanan tekrarlama yolunda zor-

lanma konusunda bir açıklama olabilir. Bu tekrar, bir birine girmiş ortak, ters amaçların yerine getirilmesiyle ilgilidir. Kişinin arzusuna uymayan bir olay ters yönde tekrarlanma suretiyle hiç olmamış gibi gösterilmektedir. Buna tekrarlamalar üzerinde oynanmayı gerektiren çeşitli sebepler de eklenmektedir. Nevrozda rastlanan doğumla ilgili bir tecrübeyi "bozma" çabası, çoğunlukla, semptomların meydana gelişinde birinci dereceden bir istek kuvveti olarak ifade edilebilir. Böylece savunma ile ilgili yeni bir hareket tekniği ortaya çıkmakta, daha doğrusu yeni bir bastırma tarzı vücuda gelmektedir.

Yeni tekniklerden ikincisi, zorlanma nevrozunda yer alması oldukça garip karşılanan "ayırma" dır. Ayırma da hareket alanıyla ilgilidir. Nevrozla ilgili olarak, hastanın herhangi bir davranışını ya da nâhoş bir tecrübeyi izleyen arada meydana gelmektedir. Bu inatçı duraklama devresinde de bir idrak, ne de bir davranış söz konusu olamaz. Başlangıçta garip görünen bu durum kısa zamanda bastırma ile arasındaki yakın ilgiyi ortaya koyar hâle gelir. Bindirdiği gibi doğumla ilgili bir etkileme sonucu, isteride hafıza kaybına rastlanabilir. Ama zorlanma nevrozunda aynı şeyin vuku bulması zordur. Tecrübe unutulmaz ama etkisi kaybolur, birbiriyle ilgili bağlantılar bastırılıp sekteye uğratıldığından uzaklaşmaya boyun eğmiş gibi görünür. Bu sebeple insanın zihnî faaliyetinin akışı içinde yeniden yaratılma imkânı kay-

bolur. Sonuç olarak, ayırmanın yarattığı tesir, hafıza kaybı yoluyla bastırmanın meydana getirdiği etkiyle aynıdır. Zorlanma nevrozundaki ayırma (tecrit) olayı, hareket vasıtaları ve âdetâ büyümlü bir anlamla geliştirilen yeni tekniğin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Hareketle ilgili ayırma, akıcı düşünceler meydana gelebilecek duraklamalar konusunda bir garanti sağlamaktadır. Nevrozda bu metodun kullanılması, konsantrasyon (dikkati bir noktada toplama) sürecinin yardımıyla olmaktadır. Bize önemli görünen problemlerin ve etkilenmelerin, diğer zihnî faaliyet ya da süreçlerin anlık istekleriyle rahatsız edilmemeleri gerekir. Normal insanda bile yalnız önemsiz meseleleri değil, halledilmesi gereken problemi de belli bir mesafede tutabilmek için bütün dikkatin toplanması lâzımdır. Bu açıdan, bağdaştırılması gereken problemi de belli bir mesafede tutabilmek için bütün dikkatin toplanması lâzımdır. Bu açıdan, bağdaştırılması en güç olan şeyler, ilk başta beraber olan ve gelişme esnasında birbirinden ayrılanlardır. Meselâ, ferdin Tanrı'yla olan ilgisi, babaya yönelik çift anlamlı, karmaşık alâkada ortaya çıkar. Bir başka örnekte ise, ifraz edici organların cinsî bir heyecan yaydığı öne sürülmektedir. Bu durumda ego, düşünceye yol gösterebilmek için büyük çaba harcar. Analiz için, ego-yu, diğer görevinden kısa bir süre vazgeçebilecek şekilde eğitmemiz gerekecektir.

Zorlanma nevrozunda hastanın, analizin temel kaidesine rıza göstermesinin zor olduğunu tecrübelerle öğrenmiştik. Belki de id ve süper ego arasındaki ciddi gerginlik sonucu ego uyanmış, uzaklaşmaları daha çarpıcı biçimde etkilemeye başlamıştır. Düşünme faaliyetleri boyunca mukavemet edeceği birçok engel vardır. Şuurlu fantezilerinin araya girmeleri, iki anlamlı çabaların ifadesi bunlardan bazılarıdır. Ego gevşemeyeceği gibi, hazır ol durumunu bir an bile elden bırakamaz. Bu teksif ve uzaklaşma, daha sonra, hem semptomlara benzemeye başlayan, hem de aşağı yukarı aynı önemi taşıyan sihirli uzaklaşma hareketlerinin yardımı ile devam ettirilir. Aslında bunlar kendi içlerinde yararsızdırlar ve kısmen dinî merasim özellikleri gösterirler.

Birleşmeleri önlemek, düşüncede meydana gelebilecek bağlantıları engellemek için çaba gösteren ego, zorlanma nevrozundaki temel emirlerden birine, dokunma tabusuna boyun eğer. Dokunma ya da bağlantıdan kaçınmanın nevrozda neden büyük rol oynadığı ve nasıl olup da böyle karmaşık bir sistemin muhtevası haline getirildiği sorusuna cevap olarak, dokunmanın yani fizikî bağlantının hem yumuşak hem de saldırgan, nesne-cathexeslerinin önde gelen hedefi olmasını gösterebiliriz. Eros birleşme için çabaladığından, bağlantı kurmayı, dokunmayı arzulamaktadır. Bu arada ego ve sevilen nesne arasındaki hudutların da yok edilmesi gerekmektedir. Oysa, uzun menzilli silahların icadından önce ancak

yakınlık kavramının fayda sağladığı ortadan kaldırma olayı fizikî bağlantıyı, özellikle ellerin kullanılmasını öngörmektedir. Bir kadına dokunmak, genel konuşma dilinde onun cinsî bir nesne olarak kullanıldığını ifade eden bir hüsnütabir olarak kabul edilebilir. Cinsî organa dokunmama, oto-erotik hazza karşı koyulan yasağın kelimelerle ifadesidir. Zorlanma nevrozu ilk elde erotik bağlantıyı aradığına ve aynı bağlantıyı saldırganlık kisvesi altında gizlediğine göre, bu bağlantı kadar kesinlikle tabu sayılan ve yasaklar sisteminin anahtarını teşkil eden bir başka unsura rastlanamaz. Öte yandan, uzaklaşma, dokunma ihtimalinin ortadan kaldırılışı, bağlantıları sekteye uğratacak bir vasıta olarak ifade edilebilir. Hasta ara verme yoluyla bir intibar veya bir davranışı uzaklaştırdığı zaman sembolik olarak düşünce ya da davranışın diğerleriyle bağlantı kurmasını istemediğini açıklamış olmaktadır.

Semptomun meydana gelişiyile ilgili incelemelerimiz henüz bu noktaya varabilmiştir. Sonuçlar zayıf ve yetersiz olduğundan bunları özetlemeye gerek yoktur. Fobiler dışında, semptom meydana getiren diğer rahatsızlıkları incelerken, dönme isterisi ve zorlanma nevrozuna başvurmak anlamsız olur. Çünkü bunlar hakkında çok az şey bilinmektedir. Oysa bu üç çeşit nevrozunun gruplandırılması bile karşımıza artık geçiştiremeyeceğimiz güç bir soru çıkarmaktadır. Üçünde de egonun mücadelesi ardında yatan fobilerde bu tür endişenin açığa vurulduğunu görmekteyiz. Diğer

ikisinde durum nedir? Ego endişeye karşı kendini nasıl korumaktadır? Endişenin, işine engel olunan libido cathexisinden doğmuş olabileceğini ileri sürersek, problemin büsbütün içinden çıkılmaz bir hal aldığını görürüz. Buna ilâveten, bastırmanın gerisindeki itici kuvvetin erkekliğini kaybetme korkusu olduğu kesinlik kazanmıştır. Öte yandan kadınların nevrozlarını düşünürsek, şüpheli durumlar ortaya çıkar. Hadım edilme korkusu kadınlarda da görülebilir ama, dar anlamda, erkekliğin olmadığı bir yerde, erkekliğin kaybedilmesi endişesinden söz etmek saçma olur.

ÇOCUKLARDA HAYVAN FOBİSİ ÜZERİNE İNCELEMENİN DERİNLEŞTİRİLMESİ

Çocuklarda hayvan fobisi ile ilgili olaylara dönmek sanırım bizim için faydalı olacaktır. Burada egonun, idin libidoya ait nesne cathexisine karşı çıktığı görülür. Egonun karşı çıktığı bu durum negatif ya da pozitif odipus kompleksi olarak da nitelendirilebilir. Çünkü karşı koyma sonunda, hadım edilme tehlikesi ortaya çıkabilir. Bu konuyu daha önce tartışmış olmamıza rağmen, ilk incelemeden kalan karanlık bir noktayı açıklamak isterim. Küçük Hans olayındaki bu pozitif odipus kompleksidir ego yönünden savunmayı körükleyen, anneye yönelik yumuşak sebep mi, yoksa babaya yönelik saldırgan sebep midir? Aslında iki sebepte birbirini izlediğinden arada fark olmaması gere-

kir ama, anneye yönelik yumuşak davranışlar tamamen erotik bir sebebi belirlemektedir. Saldırgan sebep temel olarak yok etme içgüdüsüne dayanır. Egonun, kendisini savunduğu diğer güdülerle alâkası yoktur. Nitekim, fobinin meydana gelişinden sonra anneyle kurulan yumuşak bağ eriyip kaybolmuş gibidir. Bağ bastırma yoluyla ortadan kaldırılmış, saldırgan sebebin yerini de semptomun meydana gelişi olayı almıştır. "Kurt adam" olayında durum daha basittir. Bastırılan sebep erotik olanıdır, yani babaya yönelik kadınsı davranıştır. Ve semptomlar da sebep çerçevesinde meydana gelmektedir.

Bu kadar çalışmadan sonra hâlâ temel meseleleri anlamakta güçlük çekmemiz garip gelebilir ama olayları olduğu gibi incelemek, basitleştirme ya da gizleme yoluna sapmamak bizim için daha yararlı olacaktır. Tam bir anlayışa varamamış olsak bile hiç değilse belirsizliklerin farkında olmamız gerekir. Yolumuzun üzerine çıkan engelin sebebi, şüphesiz, içgüdülerle ilgili teorimizin düzensiz gelişmiş olmasıdır. Başlangıçta libidonun çeşitli oluşum devrelerini oral (ağza ait) ve anal-sadistik safhadan cinsiyet safhasına kadar incelemiş ve bunu yaparken cinsî içgüdünün parçalarını eşitlemeye çalışmıştık. Sonuç olarak sadizmin Eros'a karşı çıkan başka bir içgüdünün temsilcisi durumuna geldiğini görürüz. İki içgüdü sınıfı hakkında ortaya atılan yeni mefhum libido oluşumunun birbirini takibeden safhalarının ortaya çıkışı ile ilgili görüşü bir kenara itmektedir. Bu güçlükten sıyrılmak için bir çare aramamıza gerek yoktur. Bu zorluğu ortadan kaldırmanın yolu zaten çok önceden bilinmektedir. Zaten bizi çoğunlukla, saf ve tabii içgüdüsel sebepler değil de, değişir nisbetlerde karışımlar yaratan iki içgüdünün faaliyetleri ilgilendirmektedir. Bu arada sa-

distik nesne-cathexisini libido ile ilgili bir içgüdü olarak kabul etmemiz gerekir. Libido oluşumun safhaları hakkındaki hipotezin düzeltilmesi şart değildir. Babaya yönelen saldırgan sebep, anneye yönelik yumuşak sebep kadar bastırma konusu olabilmektedir. Her halükârda, bastırmanın libidonun cinsî oluşumu ile özel bir ilişkisi olan bir süreç olduğu ve egonun kendini libidonun diğer safhalarına karşı savunmak için başka metodlara baş vurduğu ihtimalini bir kenara bırakmamız faydalı olacaktır. Küçük Hans olayı bu konuda bir çözüm getirmekten uzaktır. Bunda önemli olan, nokta henüz cinsiyet safhasına ulaşılmışken saldırgan sebebin bastırma yoluyla altedilmiş olmasıdır.

Bu durumda endişenin yerine de dikkat etmemiz gerekir. Dediğimiz gibi, ego erkekliği kaybetme tehlikesinin farkına vardığı anda endişe sinyali verir ve zevk-acı mekanizması yoluyla hâlâ bizce anlaşılamayan bir tarzda, iddeki tehditkâr katetik süreci engelleme yoluna gider. Aynı anda fobi ortaya çıkar. Erkekliği kaybetme endişesi yeni bir nesne bulmuş olmakta, şekil değiştirmiş bir ifade olan meselâ bir at tarafından ısırılmak ya da bir kurt tarafından yenmek korkusu ön plana çıkarak, baba tarafından hadım edilme korkusu geri itilmektedir. Bu yedek korkunun iki açık faydası vardır. Öncelikle, baba aynı zamanda sevilen nesne de olduğundan, karışıklıktan doğabilecek çelişkiyi önler. İkinci olarak egoya, endişenin artmasına engel olma imkânı tanır. Fobinin doğurduğu endişe melekeli bir endişedir. Nesnesi tamamen tanınınca, kendini gösterir. Ancak o zaman, durum tehlikeli bir hal almaya başlayacaktır. Aynı şekilde, varolmayan bir babanın ellerindeyken hadım olma korkusundan eser kalmayacaktır. İnsan babasını bir anda

silip atamaz. Baba istediği an gelecek, istediği an gidecektir. Oysa baba bir hayvan tarafından temsil edilirse, o hayvanı görmekten kaçınmak tehlike ve endişenin ortadan kalkması için yeterli olacaktır. Bu sebeple küçük Hans egosunda bir kısıtlama yaratmaktadır. Atlarla karşılaşmamak için dışarı çıkmak istememekte, bununla ilgili bir engelleme geliştirmektedir. Küçük Rus'un işi daha da kolaylaşmakta, resimli kitaplardan vazgeçmekle derdi hallolmaktadır. Yaramaz kız kardeşi arka ayakları üzerinde yükselen kurdun resmini göstermedikçe, küçük Rus endişeden uzak kalacaktır.

Daha önce fobilere atfettiğim yansıma niteliğinin ortaya çıkmasına sebep, dıştan gözle görülür olanın yerini dahilî içgüdüsel bir tehlikenin almasıdır. Böyle bir süreçte kaçma ve göz önünden kaldırma yoluyla dış tehlikelere karşı bir korunma sağlanabilmekte, oysa içten gelen tehlike durumunda sakınmanın bir faydası olmamaktadır. Ortaya attığım bu düşünce yanlış olmamakla beraber satıhtadır. Çünkü içgüdüsel emir kendi içinde bir tehlike olmaktan ziyade gerçek bir dış tehlikeyi, yani erkekliği kaybetme korkusunu getirdiği için önem kazanır. Böylece fobilerde temel olarak bir dış tehlikenin diğeriyle yer değiştirdiği ortaya çıkmaktadır. Gerçek şudur ki, fobilerde ego, sakınma ve engelleme yoluyla endişeyi bertaraf edebilmektedir. Bu durum endişenin sadece etkileyici bir sinyal olduğu fikrine uygun düşmektedir.

Yani hayvan fobisinin doğurduğu endişe, egonun tehlikeye karşı gösterdiği etkileyici bir tepkidir. Olaydaki endişeyle, tehlikeli durumlarda egonun normal olarak dışarı vurduğu korku arasında, ilkinin şuuraltında olduğu ve şekil değiştirerek şuurüstüne çıktığı gerçeği dışında hiç bir fark yoktur.

Sanırım, aynı faraziyei büyüklerin fobilerine de uygulayabiliriz. Bu defa, nevrozun hazırladığı muhteva daha karmaşık olmakla beraber, aynı fikir üzerinde durmamızda bir sakınca yoktur. Temel olarak, durumlar aynıdır. Meselâ, agorafobiden muzdarip olan bir insan, içgüdüsel tehlikeden kaçabilmek için ego-sunu kısıtlama yoluna gider. Söz konusu içgüdüsel tehlike erotik isteklerine boyun eğme temayülüdür. Bunlara boyun eğmek ise çocuklukta olduğu gibi, hadım edilme korkusunun ya da benzer bir korkunun yeniden doğması demektir. Örnek olarak, fahişelerin civelere boyun eğmek istemeyen ve frengiye yakalanmaktan korkan agorafobik bir genç adamı verebilirim.

Çocuklukla olayların daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu doğrudur. Birçok bastırılmış içgüdüsel sebepler birer fobi olarak ortaya çıkabilirler ama, genel olarak, yardımcı bir rol oynarlar ve kural olarak nevrozun çekirdek muhtevasına bağlı kalırlar. Agorafobinin semptomlarını karmaşık hâle sokan, egonun vazgeçtiği şeyle yetinmeyip, tehlikeli durumu ortadan kaldırmak için faaliyete geçmesidir. Bu ilâve ölçü genellikle çocukluk çağına (aşırı durumlarda, rahime, bugünün tehlikelerinden uzak olduğu devirlere) doğru bir gerilemedir. Bu durumda agorafobik, ancak yanında çok güvendiği biri olursa sokağa çıkma cesaretini gösterebilmektedir. Gene aynı neviden güvenlik şartları içinde yalnız dışarı çıkabilmekte ama yabancıların bulunduğu kesimlerden ve bilmediği yerlerden uzak durmaktadır. Bu özel durumların seçiminde nevroz yoluyla ona hükmeden çocuksu güdülerin tesiri ortaya çıkmaktadır. Bu çeşit çocuksu

gerileme olmadan bile, yalnız kalma korkusu kendi kendini tatmin temayülü defedebilmektedir. Çocuksu gerileme zamana göre artık çocuk sayılmayan kişinin içinde bulunduğu şartlara bağlı olmaktadır.

Kural olarak belli durumlarda karşı karşıya kalınan endişe krizleri sonunda, fobiler ortaya çıkmaktadır. Bu, yolda, trende ya da yalnızken de olabilir. Bir an için endişe silinir gibi olsa da emniyetin azaldığı ya da varlığının hissedilmediği ortamlarda yeniden ortaya çıkar. Fobik mekanizma, mükemmel işleyen bir savunma tarzıdır; bir ölçüye kadar da güvenilir bir dayanaktır. Artık semptomla yöneltilmiş bulunan savunma mücadelesinin devamı, elzem olmasada sık rastlanan bir haldir.

Fobik endişeler hakkında öğrendiklerimizi zorlanma nevrozuna da uygulayabiliriz. Zorlanma nevrozunu fobi haline indirmek pek de zor değildir. Semptomları meydana getiren itici güç buradan egonun süper egoya karşı bir korku beslemesidir. Süper egonun düşmanca davranışı egonun kaçınması gereken bir durumdur. Burada yansıma hali eksiktir. Tehlike tamamen dahile maledilmiştir. Ama egonun neden süper egodan korktuğunu araştırarak olursak, süper ego tarafından taksim edilen cezanın hadım edilme cezasının bir uzantısı olduğu sonucuna varırız. Nasıl süper ego, şahsiyeti kaybolan babanın yerini almışsa, hadım edilme korkusu da belirsiz, sosyal bir endişeye ya da vicdan azabına dönüşmüştür. Ama bu endişenin sigortası mevcuttur. Ego emirleri yerine getirip savunma usullerine harfiyen uyar. Bunu yaparken engelle karşılaşacak olursa, endişenin eşiti olarak nitelendirebileceğimiz son

derece rahatsız edici bir duygu ortaya çıkar. Endişe tehlikeli bir duruma karşı gösterilen tepkidir. Egonun kaçış ya da engelleme planı sayesinde al-
tedilebilmektedir. Diyebiliriz ki semptomlar endişenin doğumunu engellemek için yaratılmışlardır ama bu çözüm yalnızca satıhta kalmaktadır. Semptomların endişenin alarm verdiği tehlike durumunu bertaraf etmek üzere ortaya çıktıklarını söylemek daha yerinde olur. Şimdiye kadar incelediğimiz olaylarda bu tehlike, hadım edilme korkusu ya da onun bir türevi olarak ortaya çıkmıştır.

Eğer endişe egonun tehlikeye karşı gösterdiği tepkiyse, o zaman ego ve hadım edilmeye güvenemeyiz. Doğumla ilgili nevrozları da hayat-ölüm endişesinin direkt bir sonucu sayabiliriz. Son savaşın nevrozlarını inceleyen gözlemcilerin çoğu da aynı yolu takibetmiş ve cinsiyeti hiç işe karıştırmadan, kendini sıkma içgüdüsünün nevroza yol açtığı ortaya çıkarılmıştır. Üstelik bu durumda psikoanalizin karmaşık hipotezlerine de ihtiyaç yoktur. Bu nevrozla ilgili güvenilir bir olay analizin olmaması gerçekten üzüntü verici bir durumdur. Cinsiyetin ahlâkî açısına karşı çıkma değilse, bu tür analizlerin eksikliği yüzünden endişe ve semptom meydana gelmesi arasındaki ilişki hakkında bir fikir edinemeyişimiz bizim için bir kayıp olmaktadır. Günlük hayatın daha basit nevrozlarının yapıları hakkında öğrendiğimiz kadarı ile nevrozun, zihin mekanizmasının derinindeki şuuraltı seviyesinin yardımı olmaksızın sadece tehlikeye maruz kalmış olmaktan ötürü ortaya çıkması imkânsız gibidir. Her nasılsa, şuuraltında hayatın çöküşü kavramımıza muh-

teva teşkil edecek bir durum yoktur. Hadım edilme, günlük barsakları boşaltma işlemi ve sütten kesilirken ana göğsünden uzaklaşma gibi durumların yardımıyla belirlilik kazanabilmekte ama ölüm tecrübe edilemediği, yaklaşılmış olsa bile bayılma gibi hiç bir iz bırakmadığı için ne olduğu bilinmemektedir. Bu sebepten hadım edilme korkusunu ölüm korkusuna benzetmeyi düşünebiliriz. Bu arada egonun tepki gösterdiği durum, her tehlikeye karşı koyabilecek güvenliği ortadan kaldıran kader kuvvetinin etkisiyle, yasaklanan ya da koruyucu süper ego tarafından terk edilen haldir.

Bunun yanı sıra nevrozla neticelenen tecrübelerde aşırı kuvvetli itmelere karşı koyan dış koruyucu mekanizmanın bozulduğunu, zihni araçlarla aşırı heyecan birikimi olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekir. Böylece ikinci ihtimal olan endişe sadece etkileyici bir sinyal olarak kalmamakta, durumun gereklerine göre yeni bir biçim olmaktadır.

Yukardaki formülle, yani devamlı şekilde nesne kaybına uğramakla egonun hadım edilme için hazırlanması bize endişe ile ilgili yeni bir kavram ilham etmiştir. Şimdiye kadar etkileyici bir sinyal olarak kabullendiğimiz bu durum, artık gözümüze bir hadım edilme tehlikesi konusu, ya da bir kayba ya da ayrılığa gösterilen tepki şeklinde görünecektir. İlk anda akla gelebilecek düşünceler buna uygun düşmese de, sonunda iddiayla bağdaşan bir mefhuma rastlayacağımız muhakkaktır. İnsanın ilk endişe tecrübesi doğum sırasında vuku bulmaktadır. Bu da bir yerde, anadan ayrılmanın yarattığı sonuçtur. Bunu, çocuğu

penise eşitleyeceğimiz bir denklemle izah edecek olursak, anadan ayrılmayı ananın hadım edilmesine benzetebiliriz. Şu halde endişenin her ayrılıkta bir kopma, uzaklaşma sembolü olarak tekrarlandığını düşünmek tatminkâr olabilir. Ama bu fikir uygulama alanında başarılı sonuçlar vermeyecektir. Çünkü başka bir açıdan bakacak olursak doğum anadan ayrılma tecrübesi olur benimsenmeyebilir. Nesne rolünde olan ana bu durumda narkisist fetüse tamamiyle yabancıdır. Uygulayacağımız diğer bir düşünce tarzı ise ayrılığa gösterilen tepkileri bilmediğimiz ve bunları endişe değil de, derin üzüntü ya da yas biçiminde yaşadığımız şeklinde olabilir. Hatırlarsak, yas tutmanın neden bu kadar acı verdiği bizce hala meçhuldür.

ENDİŞENİN ANALİZİ

Artık harekete geçme zamanı gelmiştir. Bütün çabamız endişenin tabiatını ortaya koyacak, gerçeği yanlıştan ayırd edebilmemizi sağlayacak bir yol bulmaktır. Ama endişe kolay içinden çıkılır bir kavram olmadığından sonuca varmak güç olabilir. Buraya kadar olan incelemelerimizin sonunda elimize aralarında tarafsız bir seçim yapamayacağımız çelişkilerden başka hiç bir şey geçmemiştir. şimdi bunun tersini uygulayıp taraf tutmadan endişe hakkında bütün bildiklerimizi bir araya getirmemiz ve probleme acele bir çözüm bulma fikrinden bir süre için vazgeçmemiz gerekir.

Endişe hissedilen bir haldir. Buna etkileyici bir durum demekle beraber aslında etkinin de bir tarifini yapamayız. Endişenin duygu olarak nahoş bir nitelik taşıdığını bilsek bile bu, onun kalitesini tarif için yeterli değildir. Her zevk alamama durumunu (haz yoksunluğu) endişe olarak nitelendiremeyiz. Nahoş nitelik taşıyan daha bir çok his (zihni tansiyon, üzüntü, ıstırap) vardır. Bu sebeple haz eksikliği ya da yokluğunun yanı sıra, endişeyle ilgili başka özellikler de bulmamız gerekir. Bu çeşitli duyguların arasındaki farkları anlayıp anlayamayacağımız gerçekten merak edilecek bir konudur.

Her şey bir yana, endişe hissi bizim için öğretici olabilir. Bünyesindeki haz yoksunluğunun niteliği değişik bir anlam taşımaktadır. Ama tarifi çok güç olan bu özel niteliğin yanı sıra, belli organlarla ilgili olduğunu bildiğimiz kesin fiziki hislenmeler de dikkati çekmektedir. Burada endişenin fizyolojisi bizi ilgilendirmedigi için dikkatimizi, bu hislemelerin özel örnekleri, mesela en çok bilinenlerden olan solunum organları ve kalple ilgisi olanlar üzerinde toplamamız faydalı olur. Bunlar hareketle ilgili dahili sinir faaliyetlerinin tamamıyla endişenin analizi bize şu sonuçları verir: 1) Özel bir haz alamama durumu, 2) Dışa vurma ya da boşalma hadisesi, 3) Bunların idraki.

İkinci ve üçüncü kendi içlerinde benzerlerinden farklı bir görünüm arzederler. Mesela üzüntü ve kederdeki durumun aksine, bünyelerinde değişiklikler gösterirler. Üzüntü ve kederde dışarı vurulanlar dahili bir rol oynamaktan uzaktırlar. Bunların varlığı, bütün hadisenin temel taşları olarak değil de, incelenen hissi duruma karşı doğan tepkilerin sonuçları şeklinde değerlendirilebilir. Sonuç olarak, endişe, kesin yollar

çizerek ilerleyen hareket boşalımının eşlik ettiği özel bir haz alamama durumudur. Genel bakışa uygun olarak endişenin altında giderek artan bir heyecanın yattığını düşünebiliriz. Bu artış hem haz alamama niteliğinin sorumlusu olmakta hem de yukarda sözü geçen boşalma ile giderilmektedir. Gene de bu fizyolojik özet bizi tatmin etmeye tam gelmez. Zihnimizde endişenin onu içe ve dışa sevkeden parçalarını bir arada tutan tarihi bir unsurun varolduğu fikri belirir. Diğer bir deyişle, endişe hali tahriktteki artışın gerekli şartlarını içinde toplayan bir tecrübenin eseridir. Buna boşalım için takip edilen yolların varlığını da eklersek, endişedeki haz alamama unsurunun özelliğine ulaşmış oluruz. Bunun tipik bir örneğini insanın doğuşunda görebiliriz. Bu sebeple endişe hali doğum olayının bir tekrarı şeklinde düşünülebilir.

Bunu yaparken etkileyici durumlar arasında endişeye özel bir yer vermiş olmayız. Çünkü inancımıza göre, diğer etkilenmeler de organizma için gerekli geçmiş tecrübelerin bir tekrardır. Bunlar arasında evrensel, özel, yaradılışla ilgili isteri krizleri, isteri ile ilgili nevroz nöbetleri açısından bir mukayese yapacak olursak, analiz sonucu, eldeki hafıza sembollerinin başlangıç ve önemi açıkça ortaya çıkar. Öte yandan bu fikrin diğer etkilenmeler için de geçerli olduğunu göstermek yerinde olur ama henüz bunu başarmamız mümkün değildir.

Endişeyi doğum tecrübesiyle bağdaştırmak için bir çok itirazlara cevap vermek gereklidir. Endişe hemen hemen bütün organizmalara has bir tepkidir, ama doğum sadece memeliler için geçerli bir olaydır. Bu yüzden ortaya bir tartışma konusu çıkmaktadır. Sonuç olarak doğum olayı olmaksızın da endişe hali mevcut-

tur. Bu itirazla birlikte psikoloji sınırlarını aşıp biyolojiye giriyoruz demektir. Çünkü endişenin tehlike durumlarına tepki olarak, biyolojik açıdan gerekli olan faaliyeti, başka organizmalarda değişik yollarda sürdürülebilmektedir. Bu arada insanda olduğu gibi insanların dışındaki yaratıklarda da, endişenin aynı muhtevaya sahip olup olmadığı bizce meçhuldür. Ama bütün bunları endişenin insanda doğum olayına benzediği fikrini engellemeye yeterli değildir.

Endişenin yapısını ve kaynağını böyle kabul edersek başka bir soruyla karşılaşırız. Görevi nedir ve hangi durumlarda tekrarlanır? Cevap apaçık ortadadır. Endişe tehlikeli bir duruma tepki olarak ortaya çıkmakta ve durumun her tekrarlanışında düzenli olarak yeniden kendini göstermektedir.

Bu konuda daha söylenecek çok söz vardır. İlk endişe durumuna eşlik eden hareketle ilgili sebepler, en az ilk isteri nöbetinin adale hareketleri kadar anlamlı ve faydalıdır. İsteri krizini anlatmak gerekirse, hareketlerin duruma uygun davranışların bir parçası haline geldiği anı ortaya koymak yeterlidir. Böylece, doğum sırasında, sinir sebeplerinin solunum organlarına yöneltilmesinin ciğerlerin çalışmasına yardımcı olan bir ön hazırlık olması, kalp atışlarının kandaki toksit maddelerin birikimine engel olmak için hızlanması mümkündür. Bu faaliyet endişe durumunun sonraki tekrarında yer almadığı gibi, tekrarlanan isteri nöbetinde de göze çarpmaz. Bu sebeple, kişi yeni bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığında buna uygun bir tepki göstereceği yerde, eski tehlikeye tepki olarak ortaya çıkabilir. Eğer tehlikenin idraki çabuk olmuş ve endişe patlamasıyla sinyal verilmişse tepkinin uygunluğu meselesi yeniden ortaya çıkar. Endişe derhal teh-

likeyle başa çıkabilecek daha elverişli ölçülerle yer değiştirir. Endişenin görünümüyle ilgili iki ihtimal vardır: Yeni tehlike haline uygun düşmeyen ile sinyal verip böyle bir durumdan kaçınmayı sağlamaya çalışın.

Peki ama "tehlike nedir? Doğum hareketinde hayatın kendisi ile ilgili objektif bir tehlike mevcuttur. Bunun ne olduğunu gerçek anlamıyla hepimiz biliriz. Doğumla ilgili bu tehlike henüz ruhi bir muhteva taşımamaktadır. Ne de olsa bu safhada fetüsün, ölümle sonuçlanabilecek bir tecrübe içinde olduğunu bilmesine olanak yoktur. Fetüs narkisistik libidosundan doğan büyük rahatsızlık dışında her şeyden habersizdir. Artan heyecanın yarattığı baskı, rahatsız edici hisler doğurmaya başlamıştır. Burada "tehlikeli durumu" damgasının varlığını açıklayacak bir delil var mıdır?

Ne yazık ki, yeni doğan bebeğin zihni durumu hakkında elimizde fazla bilgi yoktur. Yukardaki tarifimin faydalılığı hakkında bile kefalette bulunamam. Yeni doğmuş çocuğun ona doğum olayını hatırlatan her durumda yeniden endişeye kapılacağını söylemek kolaydır. Asıl önemli olan neyi, nasıl hatırladığıdır.

Bebegin, ya da büyümekte olan çocuğun endişeye karşı hazırlandığına işaret eden fırsatları beklemekten başka çaremiz yoktur. "Doğum Olayı" adlı eseriyle, çocuğun ilk fobileri ve doğumun etkileri arasındaki bağlantıyı ispatlamaya çalışan Rank, bence olumlu bir teşebbüste bulunmuş sayılmaz. Buna yöneltmiş iki tenkid vardır. İlkine göre doğum sürecinde çocuk, yenilenmeleri doğum olayının hatırlanmasına sebep olabilecek, özellikle gözle görülür his tesirlerinin alıcısı durumuna gelmektedir. Bu faraziye hem ispat edilememiştir, hem de imkânsız görünmektedir. Doğum hareketi sırasında çocuğun genel hisler dışında

duygulanmalara maruz kaldığı pek akla uygun gelmemektedir. Eğer çocuk daha sonra deliklere girip çıkan küçük hayvanlara karşı bir korku beslemeye başlamışsa, Rank bunu çocuğun farkında olamayacağı bir benzerliğin idraki olarak açıklamıştır. İkinci olarak Rank daha sonraki endişe hallerini değerlendirirken, hafızayı uterustaki rahat yaşantıdan ya da olayın gelişine göre, doğumla ilgili rahatsızlıklardan mesul tutmuştur. Böylece, yorumlarda rastgele bir davranışa meydan vermiş olmaktadır. Bu çocukluk endişesinin anları tek tek incelendiğinde, Rank'ın kuralı suya düşmektedir. Eğer çocuk karanlıkta tek başına bırakılırsa yeniden uteruse dönmeye benzer bir hal yaratılacak ve bu gibi hallerde rahat yaşantının bozulması ile ilgili hatıralar yüzünden çocuğun tepkisi endişe duymak olacaktır.

Her şeye rağmen çocukluğun ilk fobilerini doğrudan doğruya doğum olayının çocuk üzerinde bıraktığı tesire bağlamak doğru değildir. Bu sebeple fobiler şimdiye kadar kesinlikle açıklanamamışlardır. Çocuğun endişeye karşı belli bir meyli olduğu doğrudur. Bu ruhi gelişmenin ilerlemesiyle kendini gösterir ve çocukluk sırasında belli bir süre devam eder. Bu tür erken fobiler belli sürenin dışına çıkıp uzarlarsa, daha sonraki çocukluk devresindeki kesin nevrozlarla aralarında bağlantı olup olmadığı kesin olmamakla birlikte sinirsel bir rahatsızlığın varlığını ortaya koyarlar.

Çocuklukta endişenin, bizce bilinen birkaç ifadesi vardır. Böylece yalnız kalma, karanlıkta kalma ve çocuğun güvendiği kişinin yerinde bir başkasını bulması gibi durumlar tek bir sona, sevilen ya da arzu edilen kişinin kaybedilmesine bağlanabilir. Bu noktadan sonra endişeyi anlamak, çelişkileri gidermek kolaylaşacaktır.

Arzu edilen kişi hafızada önce hayal şeklinde belirecektir. Ama bunun sonu yoktur. Bu sebeple arzu endişeyle yer değiştirir. Burada endişe acizliğin bir ifadesi olabilir. Az gelişmiş yaratık isteğini ne şekle sokaçağını bilememektedir. Böylelikle endişe yokluğunun idrakine karşı bir tepki halini almaktadır. Hadım olma korkusunda da çok değer verilen bir nesneden uzaklaşma endişesi olduğunu hatırlarsak, iki durum arasında benzerlikler olduğu gözümüze çarpacaktır. Ve temel endişe yani doğumun "ilkel endişesi" anadan ayrılma sebebine dayanmaktadır.

İkinci faraziye bizi nesnenin kaybının etkisinden uzaklaştırır. Eğer çocuk annesini görme arzusuyla kıvranıyorsa bunun sebebi annenin, bütün ihtiyaçlarını anında göreceğini bilmesidir. Çocuğun "tehlike" olarak değerlendirdiği durum, haz alamadığı bir hal, ihtiyaçlarının yerine getirilmeyişinden doğan bir gerginlik artışıdır. Çocuk bu durumda çaresizdir. Sanırım bundan sonra her şey yoluna girmektedir. Sebeplerin (saiklerin) boşalma yardımcı olacak fiziki bir çaba olmadan, istenmeyen bir ağırlık ve yorgunluğa ulaştığı mahrumiyet durumu çocuğa doğum olayını hatırlatmakta yani tehlike halinin tekrarını belirlemektedir. İki durumun ortak yanı artan sebeplerin düzene sokulması gereğidir. Bu orta faktör "tehlike" esasıdır. İki olayda da endişeye tepki gösterilmektedir. Bu tepki çocuğun, endişesini solunum ve seslenme yoluyla boşaltması ile ilgilidir. Ananın çocuğun yanına gelişi, daha önce iç sebeplerin solunum faaliyetleri ile giderilmesinde olduğu gibi boşalma yararlı olmaktadır.

Harici ve gözle görülür bir nesnenin doğumu hatırlatan tehlike durumuna son verebileceğini tecrübeyle ispatlayabiliriz. Bunun yanı sıra tehlike muhtevasının nesne kaybına dönüşmesi gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, annenin yokluğunun idraki, henüz korkulacak bir durum yokken bile çocuğun endişe sinyali vermesine sebep olan bir tehlike şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu değişim kendini koruma yoluyla atılan ilk büyük adımdır. Aynı zamanda otomatik, sebepsiz endişeden, amaca uygun olarak tehlike sinyali verme durumuna geçişi ifade etmektedir.

Endişenin hem otomatik bir hadise olması, hem de emniyet sinyali olarak kabul edilmesi bir noktada çocuğun biyolojik açıdan olduğu kadar ruhi açıdan da zayıf ve yardıma muhtaç olduğunu ispatlamaktadır. Doğum endişesiyle, çocukluk devri endişesinin anneden ayrılma noktasında şaşırtıcı bir benzerlik kazanması psikolojik bir açıklamayı gerektirmez. Başlangıçta biyolojik olarak fetüsün bütün ihtiyaçlarını fiziki mekanizmasıyla karşılayan anne, doğumdan sonra bu sefer başka yollardan olmakla beraber gene aynı görevi sürdürmektedir. Rahimdeki hayat ve ilk çocukluk devresi sandığımız çok daha uzun bir süreç meydana getirmektedir. Biyolojik fetüs durumu ruhi ana nesneyle yer değiştirmiştir. Çocuğun rahimde yaşadığı sürece anne bir nesne değildir; zaten bu devrede nesnelere ihtiyaç yoktur.

Bu süreçte tehlike durumu ber taraf etmek için verilen sinyalden başka bir endişe faaliyetine rastlanmaz. Endişenin ön hazırlığı olan nesne kaybı, şimdi değişik anlamlar kazanmıştır. Endişenin son şekli olan hadım edilme korkusu aynı şekilde şartlandırılmış bir ayrılma endişesidir. Buradaki tehlike, cinsiyet

organından ayrılma korkusudur. Ferenczi'nin mantıklı düşünce dizisi tehlike durumunun önceki muhtevasıyla bir bağlantı kurmamızı mümkün kılar. Penise atfedilen yüksek sarkisistik değer, bu organa sahip olmanın anne ya da onun yedeğiyle yeniden birleşmeyi sağlayacak bir garanti olabileceği gerçeğinden doğmaktadır. Bu organdan yoksun bırakılma anneden ikinci ayrılığa delalet etmektedir. Böylece, gene acz durumu, ihtiyacın karşılanmamasından doğan rahatsız edici gerilimle son bulmaktadır. Artmasından korkulan bu ihtiyaç artık özellik kazanmış, bir ihtiyacı olarak çocukluk devrinde olduğu gibi belli bir yer elde etmiştir. Burada rahime dönme hayalinin, (hadım edilme korkusuyla engellenmeye uğramış) iktidarsız erkeklerdeki birleşme arzusunun bir çeşidi olduğunu belirtmek isterim. Ferenczi'nin formülünü göz önüne alacak olursak, cinsiyet organını rahime dönme amacıyla kullanan bir insanın aslında bütün vücudunu bu organla temsil ettiğini ileri sürebiliriz.

Çocuğun gelişimindeki aşamalar, artan bağımsızlığı, zihni araçların giderek faaliyetlere göre farklılaşması, yeni ihtiyaçların doğuşu muhakkak ki tehlike durumunun muhtevasını bir ölçüde etkileyecektir. Anne nesnenin kaybından hadım edilmeye kadar muhtevadaki değişim incelendiğinden, süper egonun kuvvetiyle ilgili ikinci adıma eğilmek yerinde olur. Hadım edilme korkusunu uyandıran ebeveynin şahsiyet ya da şekil değiştirmesiyle tehlike büsbütün belirsiz bir hal alır. Hadım edilme korkusu vicdan korkusuna yani sosyal endişeye dönüşür. Artık korkulananın ne olduğuna işaret etmek imkânsız gibidir. "Ayrılma, sürüden kopma" formülü ancak süper egonun sosyal modellere benzeyerek sonradan şekillenen kısmına uygulanabilir. Daha

genel terimlerle ifade edecek olursak, bu süper egonun kızgınlığı ve cezası, sevgisinin eksilmesi anlamına gelmektedir. Hatta ego bu sevgi eksilmesi karşısında tehlike çanlarını çalmakta ve endişe sinyali vermektedir. Süper egonun korkusunun uğradığı son değişim ölüm hayat endişesi, yani süper egonun kader kuvveti üzerine yansması korkusudur.

Daha önce bastırmada geri itilen cathexisin endişe şeklinde boşaltıldığı fikrine işaret etmiştim. Ama bugün bu düşünce önemini kaybetmiştir. Fark şuradadır ki, önceleri endişenin ekonomik bir süreçten otomatik olarak doğduğu inancındaydım. Oysa bugün endişe, zevk acı mekanizmasını etkilemek amacıyla, ego tarafından, gönderilen bir sinyal olarak kabul edilmektedir. Egonun tesir yaratmak için bastırmada geri itilen cathexisin serbest bıraktığı enerji kadarını kullandığı gerçeği faraziyede bir çelişki yaratmamaktadır. Ama enerjinin hangi yarısıyla faaliyete girildiği sorusu gittikçe önemini kaybetmiştir.

Bir zamanlar ortaya attığım bir iddiayı, yeni faraziyemizin ışığı altında yeniden incelemek yerinde olur. İddiaya göre endişenin gerçek yeri ispatlanabilecektir. Yani süper egonun her hangi bir endişe ifadesi ile ilgisi yoktur. Ama mesele "idin endişesi" ile ilgiliyse, insan yanlış ifadeyi düzeltebilmek için, olanın aksini söylese de pek başarı sağlayamaz. Egonun aksine, id, korku nedir bilmez. Endişe sadece ego tarafından hissedilebilen hassas bir durumdur. İd ise bir teşkilat olmadığından, tehlike durumlarını hesaplayamaz. Tersine, egoya endişeye düşme fırsatı veren, idde başlayıp uygulanan süreçler de sık sık göze çarpan olaylardır. Ashında ilk bastırmalar, sonrakilerin çoğunluğu gibi, egonun şu ya da bu konuda idden korkması sonucu me-

ydana gelmişlerdir. İki olayı birbirinden ayıracak kuvvetli sebepler vardır: İddeki bir olay, egonun karşısında hassas olduğu tehlike hallerinden birini harekete getirmekte ve ego engellemeyi sağlamak için endişe sinyali vermektedir. Böylece idde doğum olayına benzer bir durum gelişmekte ve otomatikman endişeye karşı bir tepki meydana getirmektedir. Arzu edersek iki olayın birbirine daha yakın olduğunu gösterebiliriz. İkinci korku ve tehlike hali birinciye tekabül etmekte, birincisi de daha sonra ondan türeyen tesadüfi endişe hallerinin karşılığı olmaktadır. Meseleyi gerçekten varolan düzensizliklerle açıklayacak olursak, kinci durum "gerçek" nevrozlarda geçerli olmakta, ilki ise ruhi nevrozların bir özelliği olarak kabul edilmektedir.

Görüyoruz ki eski formülleri değersizlikle damgalayıp bir kenara atmak yerine onları yeni anlayışımızla bağdaştırmaya çalışmak daha yerinde bir davranış olacaktır. Cinsi heyecanın normal boşalımının bozulmasında, bu heyecanın ruhi rahatlıktan uzaklaştığı hallerde endişe doğrudan doğruya libidodan ortaya çıkmakta, yani karşılanmamış, tatmin edilememiş ihtiyaçtan doğan gerilim karşısında ego zayıf duruma düşmektedir. Böylece önemli bir sonuç doğurmayacağı, endişe yoluyla boşalım yapan kullanılmamış libido fazlalığı anlamına geldiği aşıkarsa bile, gene de bir ihtimal daha vardır. Bildiğimiz gibi ruhi nevrozlar, gerçek nevrozları temel tutarak şaşırtıcı bir hız ve kolaylıkla gelişimlerini tamamlarlar. Bu, egonun geçici bir süre bastırmayı öğrendiği endişesi semptomlar yoluyla en aza indirmesi ya da sabit tutması anlamına gelebilir. Savaş nevrozları (ki bu terim çok çeşitli rahatsızlıkları içine almaktadır) analizlerinin hepsini incelemek mümkün olsa, belli bir organın "gerçek" nevrozlarla aynı özellikleri taşıdığını görebiliriz.

Çeşitli tehlike durumlarının temel olarak doğum olayından çıktığını gösterirken, daha önce endişeyi yaratan hallerin, sonradan ortaya çıkan tesadüfi durumu tarafından işlemez hale getirildiğini iddia edebilmekten uzaktık. Egonun gittikçe ilerleyen gelişimi, değerden yoksun bırakma ve önceki tehlike durumunu gözden düşürme açısından oldukça büyük faydalar sağlar. Bu sebeple belirli bir gelişme devrine, uygun bir tesadüfi endişe hali tahsis edilmiş olmaktadır. Ruhi düşkünlük ve acizlik, egonun az gelişmiş devriyle ahenk halinde olan bir tehlike arz etmektedir. Nesne, kaybının erken çocukluk devrinin bağımlılık safhasına ait olması gibi, hadım edilme ile süper ego korkusu da bir tehlike anlamını taşır. Bütün bu tehlikeli haller ve endişe işaretleri birbirinin yanında yer almak istemekte ve egonun zamanında değil de gecikmiş olarak, endişeyle tepki göstermesine, ya da bir çoğunun aynı anda faaliyete geçmesine sebep olmaktadır. Bu arada, eldeki olaya tesir eden tehlike haliyle, sonuç olarak ortaya çıkan nevroz arasında çok yakın bir alâka muhtemeldir.*

*Ego ve id arasındaki farklılaşmanın ortaya çıkışından beri, bastırma problemlerine olan ilgimiz bir yenilenme safhasına girmiştir. Bir zamana kadar, bastırılmış malzemeyi şuur altında saklama, motor (hareket) boşalımını önleme ve yedek semptomlar meydana getirme gibi egoyla ilgili elemanlar üzerinde durmakla yetinmiş, bastırılmış içgüdüsel sebebin belirsiz bir süre şuuraltında kaldığı fikrini benimsemiştik. Şimdi ise ilgimiz bastırılanın kaderine yönelmekte ve bu değişmez ısrarın da bir kaide olmadığı ortaya açılmaktadır. Her halükarda ana sebep. engellemeye uğramakta, amacından sapmaktadır. Ama bunun kökü şuur altında yer almış, hayatın kıymetten düşürücü ve tamamlayıcı

Bu incelemeyle ilgili geçmiş konulardan birinde, hadım edilme korkusuna birden fazla nevrotik rahatsızlıkta rastlanıldığını öğrenmiştik. Bu faktörü olduğundan büyük görmemek için kendi kendimize ihtar etmiştik. Bu durumda nevroza daha meyilli olan dişi cins için bir tehlike yoktur. Artık hadım edilme endişesi bizce nevrozla sonuçlanan savunma süreçlerinin gerisindeki tek itici güç olmaktan çıkmıştır. Bir başka yerde küçük kızın hadım edilme kompleksinden, ılımlı nesne cathexisine doğru nasıl bir gelişme gösterdiğini izah etmiştim. Sadece dişilerde nesne kaybı en tesirli tehlike durumunu ifade etmektedir. Küçük kızıdan endişe doğuranın ne olduğuna gelince, hafif bir değiştirmeyle bunun artık nesnenin yokluğu, yada kaybı hissi değil de, nesnenin sevgisinin kaybı olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekte isterinin dişilikle daha yakın bir bağı (ki zorlanma nevrozu da erkeklikle yakından alâkalıdır) olduğuna göre, endişenin belirleyicisi olarak sevgi kaybının isteride oynadığı rol, bir bakıma fobilerde erkekliğin sona ermesi tehdidine ve zorlanma nevrozundaki süper ego korkusuna benzemektedir.

etkisine karşı koyabilmişmidir? Yani önceki varoluşla ilgili eski istekler hala varlıklarını korumaktadırlar? Cevap gayet açık ve kesindir. Bastırılmış eski istekler hala şuur altında mevcuttur. Faal halde bulunan semptomlar bunun bir ispatıdır. Ama bu cevap yeterli değildir, çünkü iki ihtimal arasında belli bir ayırım yapma yoluna gitmemektedir. Bir yanda şimdi sadece bütün enerjilerini aktardıkları izleyicileri yoluyla faaliyet gösterebilen eski isteklerle ilgili görüş, öte yandan da eski isteklerin bizzat ısrarlı bir durum yarattıkları görüşü yer almaktadır. Bir üçüncü ihtimal de nevroz sırasında isteğin gerileme yoluyla yeniden harekete hastalıkla ve normal hayatı hakkında akla gelebilecek birçok soru vardır. Odişus kompleksinin çöküşü hakkında yaptığım çalışma, bastırma ve eski bir istek ya da sebebin ortadan silinişi arasındaki farkı anlamama yardımcı olmuştur.

SEMPATOM VE ENDİŞE ARASINDAKİ İLİŞKİ

Şimdi yapılacak iş semptomların meydana gelişiyile endişenin gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu konuda geçerli olan iki önemli fikir vardır. Bunlardan biri endişeyi nevrozun semptomu olarak nitelendirmekte, diğeri ise ikisi arasında daha derin bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuncu görüşe göre, bütün semptom oluşumu endişeyi bertaraf etmek içindir. Bütün semptomlar endişe olarak boşaltılabilecek ruhi enerjiyi koyvermemekte ve böylece endişe nevrozun temel hadisesi ve ana problemi haline gelmektedir.

Bu ikinci pozisyonu hiç değilse kısmen ispatlamak için bazı çarpıcı örneklere ihtiyaç vardır. Daima yanında biriyle dışarı çıkmaya alışmış bir agorafobik sokakta yalnız kaldığı anda, endişenin saldırısına uğrayacaktır. Zorlanma nevrozunda hasta bir şeye do-

kunduktan sonra elini yıkamak ister ve bu isteği engellenirse, önüne geçilmez bir endişenin kurbanı olacaktır. Yani eşlik edilmenin şartı ve el yıkama zorunluğu, amaç ve sonuç olarak endişe patlamasının engellenmesi ile ilgilidir.

Endişenin gelişmesini, tehlike hallerine verilen karşılık şeklinde düşünecek olursak, semptomların egoyu tehlikeli durumdan alıkoymak ya da kurtarmak için yaratıldıklarını söylemek bizce daha uygun düşecektir. Semptomun meydana gelişi önlendiği takdirde, gerçek tehlike doğmakta, yani doğum olayına benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Ego artık kendini zayıf hissetmekte, içgüdüsel istegin gittikçe artan kuvveti karşısında güçsüzlüğünün farkına varmaktadır. Diğer bir deyişle, endişenin ilk ve en erken belirleyicileri artık elimizdedir. Bizim görüş açımızdan endişe ve semptom arasındaki ilişkiler farzedilenden daha az yakındır. Bu da tehlike halinin iki faktörünün arasına görmemizin sonucudur. Buna ilave olarak endişenin gelişiminin semptom meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Eğer ego endişe gelişmesi yoluyla zevk acı mekanizmasını zorla harekete geçiremezse, idde ihtimam gören tehdit edici tehlike sürecine son verecek kuvveti bulamayacaktır. Aynı zamanda egonun endişenin gelişimini en aza indirmeye, endişeyi sadece sinyal olarak kullanmaya büyük meyli vardır. Aksi halde içgüdüsel süreç tarafından tehdit edilen haz almama başka yerde kendini gösterecektir. Bu da sık sık nevrozlarda geçerli olmakla beraber, zevk alma kuralının amacına uygun düşmeyen bir sonuç yaratacaktır.

Böylece semptom meydana gelmesi neticesinde tehlike haline son verilmiş olacaktır. Bu olayı iki yönden inceleyebiliriz. Bizce pek açık olmayan iki egonun tehlikeden uzak tutulması yoluyla idde bir değişim yaratmakta, daha kolaylıkla görebildiğimiz ikincisi ise yedek oluşum şeklinde değiştirilen içgüdüsel sürecin neleri ihtiva ettiğini açıklamaktadır.

Eğer semptom meydana gelişi ile ilgili sözlerimizi savunma sürecine katarsak etraflı bir açıklama yapmamız gerekir. Burada yedek oluşum yerine semptom meydana gelmesi terimi kullanılmıştır. Böylelikle savunma süreci egonun, tehlike tehdidini savuşturmak için uyguladığı kaçışla eş anlam kazanmaktadır. Bu mukayeseye karşı çıkan faraziyeler durumu aydınlatabilirler. İlk olarak, nesne kaybı (nesnenin sevgisinin kaybı) ve tehdit eden dış tehlikelerin açıktan kudurmuş bir hayvan kadar korku verici olduğu ve bunların içgüdüsel tehlikeler olmadığı itirazını incelememiz gerekir. Bu sefer durum oldukça değişiktir. Ne şekilde davranırsak davranalım aç bir kurdun saldırmasını önleyemeyiz. Ama sevilen kişinin sevgisini sakınacağını düşünemeyiz. Bu sebeple içimizde bazı arzu ve istekler beslemesek bile hadım edilmeye tehdit edilmememiz gerekir. Böylece bu içgüdüsel sebepler dış tehlikenin ön hazırlığı olmakta ve kendileri de bir tehlike kaynağı teşkil etmektedirler. Artık bu durumda içten gelen tehlikelere karşı da kullanabiliriz. Hayvan fobilerinde tehlike gene dıştan gelmekte, ve semptomda olduğu gibi dıştan bir yer değiştirmeye uğramaktadır. Zorlanma nevrozunda tehlike büyük ölçüde içe dönük bir hal almıştır. Süper egonun korkusunun sosyal endişe olarak adlandırabileceğimiz kısmı,

hala dış tehlikenin yerini alan bir iç yedeği temsil etmekte, vicdan korkusu olarak nitelendirilen ikinci kısım ise tamamiyle iç ruhi bir durum arzetmektedir.

İkinci itiraza göre bizi tehdit eden dış tehlikeden korunmak için bütün yaptığımız, bizi tehdit edenle aramızdaki mesafeyi arttırmaktır. Tehlikeye karşı savunma vaziyeti almaz, tehlikeyi herhangi bir şekilde değiştirmeye çalışmayız. Bunun aksi, mesela bize saldıran kurta sopayla vurmak ya da ateş etmek olacaktır. Oysa savunma süreci, kaçış durumunun da dışına taşarak tehdit eden içgüdüsel süreci önlemekte, nasılsa onu bastırıp amacından saptırarak zararsız hale koymaktır. Bu kuvvetli itirazı yabana atmamamız gerekir. Bu arada rahatlıkla bir kaçış denemesiyle mukayese edebileceğimiz savunma süreçleri de vardır. Diğerlerinde ise ego daha hareketli bir direnme göstermekte, kuvvetli ölçüler uygulamaktadır. Ama kaçışla savunmanın mukayesesini, ego ve iddeki içgüdüsel itmenin aynı teşkilatın parçaları olması sebebiyle önemsiz bir hal almıştır. Bunlar kurt ve çocuk gibi birbirlerinden ayrılmamakta, böylelikle ego açısından, her davranış şekli içgüdüsel süreç üzerinde tamamlayıcı bir etki göstermektedir.

Endişeyle ilgili durumların incelenmesinde savunma yapan egonun davranışını mantık açısından ele almamız gerekir. Her tehlike hali belli bir hayat safhasına ya da ruhi gelişime tekabül etmektedir. Erken çocukluk devrinde organizma gerçek anlamdan fiziki olarak, iç ya da dıştan gelen büyük dozda heyecanla başa çıkacak şekilde teçhizatlanmamıştır. Hayatın belli bir safhasında şahsın en büyük isteği güvendiği insanların ilgisinden yoksun kalmamaktır. Erkek çocuk kuvvetli babasını kendine rakip olarak görmeye

başlar ve babasına karşı geliştirdiği saldırgan temayüllerle annesine karşı duyduğu cinsi isteğin farkına varırsa, ondan korkmakta haklıdır. Onun tarafından cezalandırılmak korkusu hadır. edilme korkusu şeklinde ortaya çıkabilir. Vicdan ve süper egonun korkusu çocuğın sosyal bir varlık olmasından önemli rol oynayacaktır. Bu adımın geçiştirilmesi ciddi çelişki ve tehlikelere yol açabilir. Bu noktada yeni bir problem ortaya çıkmaktadır.

Bir an için endişenin etkisi yerine bir başka etki, mesela üzüntünün etkisini koyalım. Bizce dört yaşında bir kız çocuğunun bebeği kırıldı diye, altı yaşında hocası azarladı diye, on altı yaşında erkek arkadaşı ihmal ettiği diye ve yirmi beşinde çocuğu öldü diye ağlaması normaldir. Bu üzüntü doğuran ve bu zamanın dışında o devrenin olaylarına pek rastlanmaz. Ama daha sonraki devrede ortaya çıkan ve kesinlik kazanmış olanlar hayat boyunca işleyişlerini devam ettirirler. Bu küçük kız evlenip anne olduktan sonra, oturup bu çeşit şeylere ağlarsa garip bir durum yaratmış olur. Ama gerçekte sinir hastaları böyle davranır. Zihinlerinde itmelerle başa çıkabilecek bütün vasıtaları geliştirmiş, ihtiyaçlarının büyük bir kısmını kendi başlarına görmeye alışmış ve artık hadım edilmenin bir ceza olmaktan çıktığını öğrenmiş olmalarına rağmen, sanki eski tehlike durumu hala olacakmışcasına eski endişelerin tesiri altındadırlar.

Bütün bunların cevabı olduğu uzun ve sıkıcı olacaktır, çünkü ilk elde olayın gerçeklerini süzgeçten geçerliliklerini kaybetmişlerdir, ama bu arada nevrotik tepkilerin de önceden ortaya çıkmış olmaları gerekir. Karanlıktan, yabancılardan ve yalnız kalmaktan korkmak küçük bir çocuk için normal kabul edilebilir ve

bunlar ileri bir yaşıta kaybolur. Bu çeşit korkular da diğer çocukluk devri rahatsızlıkları gibi artık devirlerini doldurmuş sayılırlar. Sık sık karşılaştığımız hayvan fobileri de aynı şekilde son bulurlar. Çocuklukta görülen dönme ile ilgili isteriler de belli bir zaman sonra kendilerini göstermez olurlar. Genellikle üst sınıftan şehir çocuklarında görülen nevrozlar gelişme devrinde düzenli olarak ortaya çıkmaktadır. Her büyük nevrotikte çocukluk nevrozusun izlerine rastlanmaktadır. Öte yandan aynı belirtileri gösteren her çocuğun ilerde nevrotik olması şart değildir. Yani büyüme devrinde bir zamanlar var olan endişe belirtileri yok olmakta, eski tehlike halleri önemlerini kaybetmektedirler.

Buna bazı tehlike hallerinin daha sonraki safhalar da değişikliğe uğradığını eklememiz gerekir. Bu sebeple mesela hadım edilme endişesi frengi fobisi haline dönüşebilir. Çünkü hadım edilme cinsi iştah serbestisine verilen bir ceza olmaktan çıkmış, içgüdüsel hürriyet bu sefer ciddi hastalıkların tehdidi altına girmiştir. Endişeyle ilgili diğer faktörler tamamen kaybolmamakta, mesele süper egonun korkusu gibi hayatı boyunca kişinin varlığından kopmamaktadırlar. Nevrotik insanın normal insandan ayırdedilebilmesi için, tehlikelere gösterdiği tepkinin düzensiz oranlarda artması gereklidir. Ana endişe durumunun yeniden ortaya çıkışına karşı olgunlaşmak da yeterli bir savunma çaresi olamamaktadır. Herkes için bir limit vardır ve bu limit aşıldığında akıl, heyecanın ortaya attığı isteklerle başı çıkamamaktadır.

Bu önemsiz noktalar, tartıştığımız gerçekte savaşıcak kuvvette değildir. Araştırmamıza göre, birçok insan tehlikeye tepkilerinde çocuksu davranmakta, artık endişe duymalarını gerektirmeyen hallerde bile aynı hisse kapılmaktadır. Buna tartışmak, nevrozu inkâr etmek demek olur, çünkü nevrozik dediklerimiz bu türden insanlardır. Peki ama bu durum nasıl ortaya çıkmaktadır? Neden bütün nevrozlar kişinin gelişimini ilgilendiren ve her bölümün bitişiyile ortadan kalkan olaylar değildir? Bu, tehlikeye gösterilen tepkilerdeki sabitlik faktörü nereden gelmektedir? Ne de endişe anormal olarak nitelendirebileceğimiz tepkilere sebep olmakta ve hayatı pürüzlü bir hale sokmaktadır? Birdenbire kendimizi sık sık tekrarlanan bir bilmeceyle karşı karşıya buluruz: Nevrozun sebebi nedir? Kesin kuralı nasıl tanımlanabilir? Yıllar süren çabalardan sonra bile bu problem, sanki hiç dokunulmamış gibi önümüzde durmaktadır.

Bir tenkid:

DOĞUM OLAYI

Endişe tehlikeye gösterilen tepkidir. Endişe zihinde önemli bir yeri etkisi altında bulundurmaktadır. Söz konusu tehlikeler bütün insanlık için geçerli, herkes için aynıdır. Bu sebeple bizim için gerekli olan, fertlerin seçiminde dayanan temel anlamamıza yardımcı olacak bir faktördür. Sözü geçen fertler endişenin etkisini ruhi kontrole maruz kalmasına sebep olmakta, öte yandan bu görev için yetersiz olanları işaret etmektedirler. Aradığımız faktörü bulmak için iki teşebbüse girişebiliriz. Girişimlerin getireceği sonuç büyük bir ihtiyaca cevap vereceğinden, teşebbüslerimiz sempatiyle karşılanacaktır. Bunlar probleme iki ayrı uçtan yaklaşmaktadırlar. Birincisi Alfred Adler'in çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Adler, tezinde ileri sürdüğüne göre, fertlerin tehlikenin su yüzüne çıkardığı problemi

özmesi çok zordur. Organlardan birinin bozukluğu işi son derece güçleştirmektedir. Bu sebeple son on yılda eleştirilerin artması bu çözümün faydasız olduğuna bir delil teşkil etmekte, fikrin, psikoanalizin gerçeklerini görmemezlikten geldiğini ortaya koymaktadır.

İkinci teşebbüs 1923'te Doğum Olayı adlı bir eser yayınlayan Otto Rank'a aittir. Bunu Adler'in teziyle ancak tek bir noktada mukayese edebiliriz, çünkü Rank tamamıyla psikoanalitik temele dayanmakta ve psikoanalitik düşünce yollarını takib etmektedir. Onun fikirlerini analitik problemle uygun düşecek bir çalışma olarak kabul edebiliriz. Rank, insan tehlike ilişkisinde insandaki organ bozukluğuna fazla değeri vermemekte, esas tehlikenin değışen yoğunluğu üzerinde durmaktadır. Doğum süreci ilk tehlike durumunu yani doğumun gerektirdiği ekonomik yükselmeyi ifade etmekte, bu ekonomik yükselme endişesi tepkisinin ilk modeli olmaktadır. Bu iki tehlikeyi, ilk endişe doğuran durumu diğerlerine bağlayan gelişme çizgisini daha önce incelemiş ve hepsini anneden gelişme çizgisini daha önce incelemiş ve hepsinin anneden bir ayrılığa işaret etmeleri bakımından bir noktada buluştuklarını görmüştük. Bu ayrılma önce biyolojik bir niteliği, sonra direk nesne kaybını, daha sonra da indirek yollarla araya giren nesne kaybını, ifade etmektedir. Bu olaylar dizisi Rank yapısının tartışılmaz bir başarısıdır. Şimdi doğum olayı, değışik fertleri değışen bir yoğunlukta etkilemekte, endişenin tepkisi olayın ciddiyetine göre farklılaşmakta ve Rank'a göre bu, ilk endişenin gelişme derecesine dayanmaktadır. Yani şahıs endişeyi kontrol altına almayı başarabilir mi, yoksa sonunda nevrotik mi olacaktır?

Rank'ın tezi üzerinde detaylı tenkide girişmek bize düşmez ama kendi problemimiz açısından fikrin işe yararlılığını incelememiz faydalı olur. Rank'ın formülüne göre nevrozun derecesi doğum olayının ne ölçüde tesir yaratmış olduğuna bağlıdır. Ama bu fikir bizi şüpheye düşürmektedir. Bir kere ortada olayın karşı tepki göstermesi konusu vardır. Bu ne anlama gelebilir? Bir görüşe göre bu fikir, endişeye tepki gösteren nevrotiğin sıhhatine daha çabuk ve daha emin bir şekilde kavuşabileceğini ifade ediyor olabilir. Benim karşı tepki teorisini bir kenara bırakmak işte bu gerçekle uyumsuzluk yüzündendir. Doğum olayının değişen ciddiyeti üzerinde durmak bünyevi faktörlerin etkisine yer bırakmamaktadır. Olayın ciddiyeti organik bir faktördür. Bünyeyle mukayese edecek olursak şansa bağlı olduğu hemen ortaya çıkar. Genellikle rastlantıya dayanan birçok etkiye dayanmaktadır. (Mesela, ebenin yardımı). Ama Rank bünyevi faktörleri ve filojenetik (ırsi) faktörleri tamamen konu dışı bırakmıştır. Eğer bünyevi faktörün önemini savunacak olsak, teorinin anlamı kalmaz, Rank'ın ortaya attığı yeni faktöre ikinci derecede bir rol verilmiş olurdu, Demek oluyor ki, sonucun nevroz olup olmadığının cevabı gene bilinmeyen bir yerde yatmaktadır.

İnsanın doğurma özelliğini diğer memelilerle paylaşması Rank'ın teorisini geçerliliğini azaltmaktadır. Çünkü nevrozun özelliği tek başına sahip olumasından doğmaktadır. Teoriye yöneltilen ana itiraz, düşüncenin ispatlanmış gözleme dayanmayıp havada kalmasıdır. Zor ve uzun doğumlarla, nevroz meydana gelişi arasında yakın bir ilişki olup olmadığı, böyle doğan çocukların daha uzun bir süre ve daha ağır bir

şekilde nevroz belirtileri gösterip göstermediği konusunda inanılır ve tatminkar bir inceleme yapılmamıştır. Eğer kolay doğumların çocuk üzerinde ciddi bir etki yarattığı iddia edilirse, boğulma ile neticelenen doğumların da aynı sonucu doğuracağı tartışılmaz bir gerçektir. Rank teorisinin avantajı, deneylerle ispatlanabilecek bir fikir ortaya atmasıdır. Ama şimdiye kadar böyle bir deney yapılmadığından, gerçek değeri ölçmek oldukça zordur.

Öte yandan, Rank'ın teorisinin, psikoanalizde geçerli olan cinsi içgüdülerin önemi fikrini şüpheyle karşıladığı görüşü bence olumlu değildir. Çünkü teori sadece tehlikede olan bireyin davranışına eğilmekte ve ilk tehlikelerle başa çıkamayan şahsın, ileride cinsi tehlike hallerinden başarı sağlayıp sağlayamayacağı konusunda kesin bir görüş ileri sürmemektedir.

Sonuç olarak Rank'ın çabası da nevrozun temeli problemimize bir cevap getirememiştir. Şimdiden çözüme ne derece yardımcı olduğu konusunda bir fikir yürütmek yersiz olacaktır. Eğer zor doğumun etkilerinin nevroza yol açtığı konusunda yapılan araştırma olumsuz sonuç verirse, katkı gerçekten az olacaktır.

Korkarım nevrozla ilgili basit ve somut bir sebep aramak zor olacaktır. Bugünkü ilim adamını dahi sevindirecek en ideal ihtimal bir bakteri bulmak olabilir. Öyle ki bunun bir kenarda saf kültür halinde yetiştirilmesi ve aşı haline getirilmesi sağlanacak, bu aşı her bireyde aynı sonucu doğuracaktır. Ya da hayale daha az yer veren bir ihtimal olarak nevroz yaratan ya da yok eden bir kimyasal bileşim düşünebiliriz. Ama probleme bu tür sonuçlar bulmak imkânsızdır.

Psikoanaliz daha basit ve daha az tatminkâr fikirler öne sürmektedir. Burada tekrarlayacaklarım önceden bildiğimiz şeylerdir. Ego, mesela bastırma mekanizması yardımıyla, kendini tehlikeli içgüdüsel sebebe karşı koruduğunda, idin belli bir parçasını engellemiş olmakta ve kendi üstünlüğünün bir kısmından vazgeçmektedir. Bu bastırmanın tabiatından yani kaçma arzusundan doğmaktadır. Bastırılmış malzeme ego teşkilatının dışına itilerek, şuur altı kanunlarının etkisi altına girmekte ve âdetâ "kanun dışı" sayılmaktadır. Eğer tehlike hali değişirse yani ego bastırılana benzer bir içgüdüsel sebebe karşı kendini savunmak zorunda kalırsa, egonun üstünlüğünün sınırı ortaya çıkar. Yeni içgüdü otomatik olarak yolunu izlemektedir. Daha doğrusu tekrara zorlanmış olmanın etkisi altında evvelce bastırılan içgüdü'nün yolunu takibeder. Bastırmadaki sabitleştirici faktör, normal olarak ancak serbest ego faaliyetiyle sona erdirilen şuursuz idin tekrara zorlanmasıdır. Bu arada ego ara sıra, kendi kurduğu bastırma barikatlarında gedik açabilmekte, içgüdüsel sebebi yeniden etkisi altına alabilmekte ve değişen tehlike haline uygun bir şekilde yeni içgüdüsel sebebe yol göstermektedir. Bu mücadelenin sonucunda sayıyla ilgili faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Birçok olay bize sonucun zorlama olduğu intibasını vermektedir. Bastırılan sebebin saçtığı gerileyici cazibe ve bastırma kuvveti o kadar büyüktür ki yeni sebep ancak zorlanan tekrar takib edebilir. Diğer olaylarda başka bir kuvvet grubunun katkısı göze çarpmaktadır. Bastırılan modelin cazibesi, yeni yetişen içgüdüsel sebebin diğer boşalımlarına karşı çıkan engellerin yarattığı itici güçle daha da kuvvetlenmektedir.

Bastırmanın sabitleştirilmesinde olayların seyri bu şekilde gelişmektedir. Artık geçerli olmayan tehlike hallerinin hatırlanmasında, ispatını analitik terapi gerçeğinde bulmaktadır. Analiz sırasında ego bastırmalarını çözümlemek için yardım gördüğünden yeniden bastırılmış id üzerinde kuvvet kazanmakta ve sanki eski tehlike hali ortadan kalkmışçasına içgüdüsel sebepleri yönetebilmektedir. Bu yolla elde ettiklerimiz diğer tıpla ilgili faaliyetlerle uyum içindedir. Kural olarak bizim tedavimiz çabuk, kesin ve daha tatminkâr bir sonuç ortaya koymalıdır.

İleri sürülen faraziyeler bize sayıyla ilgili elemanların doğrudan doğruya değil de, sonradan belirli hale geldiklerini ifade etmektedirler. Eski tehlike hallerine bağlı kalınıp kalınmadığına, egonun tesiri altındaki bastırmaların sürüp sürmediğine ve çocukluk devri nevrozlarının sonraki hayata taşınıp taşınmadığına karar veren bu elemanlardır. Nevrozun sebebine katkıda bulunanlardan, aklı kuvvetleri için gerekli şartları yaratan faktörlerin üçünü bir kenara ayırmamız lazımdır. Bunlar biyolojik, irsi ve psikolojik faktörlerdir. Biyolojik faktör uzayan güçsüzlük durumu ve insan cinsinde küçüklerin destek ihtiyacıdır. İnsanın rahimdeki oluşumu hayvanlarınkine nazaran yetersizdir. Bebek, hayvan yavrularına kıyasla daha fazla eksikle dünyaya gelmektedir. Bu sebeple, dış çevrenin etkisi yoğunluk kazanmakta, egonun idden farklılaşması hızlanmakta, çevrenin ileri sürdüğü tehlikeler çoğalmakta, tehlikelerle tek başına savaşılabilecek duruma gelen nesneye verilen değer aşırı şekilde artmaktadır. Zayıflığın meydana getirdiği bu biyolojik faktör, ilk tehlikelerin ortaya çıkmasına yardım etmekte ve insanın hiç bir zaman vazgeçemeyeceği sevilme ihtiyacını doğurmaktadır.

Irsiyete dayanan ikinci faktörün üzerinde pek durulmamıştır ama libidonun gelişmesiyle yakından ilgili olduğu için incelenmesinde fayda vardır. İnsanoğlunun cinsi hayatı aralarında akrabalık bulunan hayvanlarla olduğu gibi düzenli bir gelişme takip etmez. Beşinci yaşa kadar uzanan ilk devreden sonra kesintiye uğrar ve çocukluk devrinin temayülleriyle buluş çağında yeniden başlar. İnancımıza göre insanoğlunun kaderinde ani bir durum meydana gelmiş ve ardında iz olarak cinsi gelişmedeki kesintiye bırakmıştır. Bu hadiseye önem kazandıran, çocuğun cinsiyeti ile ilgili bir çok içgüdüsel emrin ego tarafından tehlike olarak kabul edilmesidir. Bu durumda ego hemen savunma görevini yüklenmektedir. Öyle ki, egoya uygun olmaları gereken buluş çağının cinsi sebepleri, çocukluk devrine ait modellerin çekiciliğine boyun eğme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. İşte burada nevrozun temeline kesinlikle yaklaştık demektir. Şuna dikkat etmek gerekir ki, cinsi isteklerle ilk münasebet, egoyu, çevreyle vakitsiz temasla aynı ölçüde etkilemektedir.

Psikolojik olan üçüncü faktör ruhi mekanizmanın yetersizliği ile ilgilidir. Bu, ego ve ide aktarılmakta ve son analize göre, çevre etkisine kadar uzanmaktadır. Gerçeklerin ortaya attığı tehlikeler yüzünden ego, iddeki bazı içgüdüsel sebeplere karşı korunma gereğini duymakta, tehlike karşısındaymışcasına davranmaktadır. Ama ego gerçeğin aksine, dahili içgüdüsel sebeplerden korunma konusunda pek başarılı olamamaktadır. İdle yakından ilgili olan egonun içgüdüsel tehlikeyi gidermek için başvurduğu tek yol, kendi teşkilatına kısıtlamalar koymak ve içgüdüye sakat bırakmasına karşılık, onun yerine semptom meydana gelmesine göz yummaktır. Buna rağmen reddedilen içgüdünün baskısı yeniden kuvvetlenirse, sonuç olarak egoda nevrotik acı ve rahatsızlık baş gösterecektir.

Sanırım, nevrozun tabiatı ve sebepleri hakkında bilgi şimdilik bu kadardır.

İLAVELER

ÖNCEKİ GÖRÜŞLER ÜZERİNDE BAZI DEĞİŞİKLİKLER

İleri sürülen iddiaların arasında bazı konulara değinmiş ve çabucak geç miştik. Şimdi onları bir araya toplayıp, hak ettikleri dikkati vermemiz gerekir.

a) Direnme ve Anticathexis

Bastırmanın teorisinin önemli bir yanı da bu sürecin tek bir münasebetle meydana gelmediği, devamlı bir çaba harcamasını gerektirdiğidir. Bu çabaya muvakkaten ara verilirse, kaynaklarından kendine doğru devamlı bir akış olan bastırılmış, sebep, çıkmış olduğu yola dönecek ve bastırma amacına ulaşamamış ola-

caktır. Ya da bastırma hedefine varıncaya kadar sayısız tekrara uğrayacaktır. İçgüdüsel sebebin kesintiye uğramama özelliği, egonun üzerinde bir istek yaratmakta, ara verilmeyen bir çaba harcamasıyla savunmasını garantiye almak istemektedir. Tedavi çalışmalarımız sırasında, bastırmanın korunması için girişildiğini gördüğümüz bu faaliyete direnme demiştik. Direnmeden önce anticathexis egoda bir değişme, egoda meydana gelen bir tepki şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu, (acıma, vicdan azabı, temizlik) gibi bastırılmak istenen içgüdüsel temayülün tam aksi olan davranışın yoğunlaşması yoluyla olmaktadır. Zorlanma nevrozunda göze çarpan tepkiler, güç devirde gelişen normal karakter özelliklerinin mübalağalı halleridir. İsterideki anticathexisi de göstermek çok zordur. Burada tepki meydana gelmesi yoluyla egoda belli bir değişme göze çarpar. Bu bazı hallerde o kadar belirli bir hal alır ki, klinik sendromunda baş semptom olarak incelenebilir. İsterideki çelişkinin çözümü bu yolla olmaktadır. Mesela sevilmesi gereken birine duyulan nefret, ona karşı aşırı düşkünlük ve merak perdesi ardına gizlenebilir. Burada zorlanma nevrozundan ayrılan nokta, bu tür tepki meydana gelmelerinin karakter özelliklerinin genel tabiatına uygun düşmediği, aksine çok özel durumlarla ilgili olduğudur. Mesela, aslında nefret ettiği çocuklarına aşırı şefkat gösteren isterik kadın, sevgiye diğer kadınlardan daha meyilli demek değildir. İsteride tepki meydana gelmesi özel bir nesneye bağlı kalmakta ve egonun genel düzeninin seviyesine erişememektedir. Zorlanma nevrozunun özellikleri arasında, bu evrenselleşmeyi, nesneler arası ilgilerin gevşekliğini ve nesne seçiminin değişebilir niteliğe sahip oluşunu sayabiliriz.

Bir başka tür anticathexis isterinin özel tabiatına daha uygun düşmektedir. Bastırılmış içgüdüsel sebep iki yönden harekete geçirilmiş olabilir: Söz konusu içgüdünün kuvvetindeki artış yoluyla içerden, ya da içgüdünün istediği içgüdünün idrakiyle dışardan. Artık anticathexisin isteri tipi diğerlerine kıyasla üstünlük kazanarak, tehlikeli idrake karşı dışarı dönük bir hal almıştır. Öyle ki, egoya empoze edilen kısıtlamalar yoluyla özel bir bekçilik görevi yüklenmiş, tehlikeli idrakin kaçınılmaz olduğu durumları önlenmeye hazır bir vaziyet almıştır. Eğer korkulan durum ortaya çıkmışsa, dikkatleri idrakin üzerinden saptırmaya çalışır. Bazı Fransız yazarlar (mesela Laforgue) isteride göze çarpan bu süreci tanımlamak için özel bir terim (Scotomization) kullanmışlardır. Bu anticathexis tekniği, korkulan idrakle karşı karşıya kalma ihtimalinin giderek azaltılmaya çalışıldığı fobilerde daha da çarpıcı olmaktadır. İsteri fobi, isteri zorlanma nevrozu arasındaki zıtlığı andıran anticathexise yönelik terslik, oldukça önemli görünmektedir. Bunun sonucu olarak, gerilme ve dahili anticathexiste (reaksiyon meydana gelmesiyle egoda değişme) olduğu gibi, bastırma ve harici anticathexis arasında da yakın bir ilgi olduğu fikrine kapılırız. Tehlikeli idraklere karşı savunma, nevrozun genel görevidir. Zorlanma nevrozunun çeşitli emir ve engellemeleri de aynı amaca hizmet ederler.

Şunu açıklamamız gerekir ki, analiz sırasında yenmemiz gereken direnme, anticathexislerine sıkı sıkı sakılmış ego tarafından yaratılmıştır. Ego, önceleri kural olarak kaçındığı idrak ve fikirlere eğilmeyi güç bulmakta, ya da en büyük tezatı meydana getiren sebepleri kabullenmek istememektedir. Analiz sırasında direnmeyle savaşmamız işte egonun bu faraziyesine

dayanmaktadır. Bastırılanla ilişkisi olan şuursuz direnmeyi şuurlu kılmaya çalışırız. Şuurlu hale geldiğinde de mantıklı tartışmalarla ona karşı koyar, direnme ortadan kalktığında ortaya çıkacak avantaj ve başarı mükafatlarını sıralarız. Demek oluyor ki, ego-nun direnmesi açısından problem teşkil edecek ya da düzeltilecek bir durum yoktur. Öte yandan ortada direnmenin tek başına, analizde karşı karşıya kaldığımız durumla boy ölçüşüp ölçüşemeyeceği problemi vardır. Anladığımıza göre, ego, direnmelerinden vazgeçtikten sonra bile bastırmalarını yok etmekte güçlük çekmektedir. Bu değerli kararı takip eden zorlu devriye "iş tamamlama" devresi olarak adlandırırız. Şimdi bu tamamlamayı şart kılan dinamik faktörü kolayca tanıyabiliriz. Ego direncinin kaybolmasından sonra, tekrarlamaların kuvveti ve şuursuz modellerin, bastırılmış içgüdüsel süreç üzerindeki cazibelerinin yenilmesi söz konusudur. Buna uygun olarak faktörü bilinçaltının direnmesi olarak nitelendirebiliriz. Bu tür tashihlere ayırdığımız vakite acımamamız gerekir. İlerde bazı konuları anlamamız için yardımları olabilir. Belki eski faraziyelerimizi zenginleştirir, genellemelerimizi daraltıp dar olanları genişletebilirler.

İleri sürülen tashihler yoluyla, analizde karşımıza çıkan direnme çeşitleriyle ilgili tam bir görüş açısına varmış sayılamayız. Meselenin daha derinine inecek olursak, ego, id ve süper egonun teşkil ettiği üç kaynaktan doğan beş çeşit direnme olduğunu görürüz. Ego, sadece dinamikleri açısından birbirinden ayrılan üç direnmeye kaynak teşkil etmektedir. Bunlardan ilki yukarda sözünü ettiğimiz bastırma direncidir. Bundan başka, aynı karakterde olan fakat analizde daha kesin

yollarla kendini gösteren transfer direnmesi vardır. Bu direnme analiz edilen durum ve analistin şahsiyetiyle bir ilişki kurabilmekte ve tabiri caizse ancak hatırlanabilen bastırmayı canlandırabilmektedir. Bu, başka bir bünyeye sahip olmakla beraber bir ego direnmesi olarak kabul edilebilir. Bu direnme hastalık kazancından doğmakta ve semptomun egoya dahil edilmesi temeline dayanmaktadır. Bu hazdan vazgeçmeye ya da rahatlamaya karşı çıkışa tekabül etmektedir. İdle ilgili dördüncü direnme "iş tamamlama" fikrine dayanmaktadır. Süper egoyla ilgili olan beşincisi ise suç hissi ya da cezalandırılma ihtiyacından doğmakta, başarıya karşı direnmekte ve bu sebeple analiz yoluyla iyileşmeyi güçleştirmektedir. Bu direnme sonradan ortaya çıkmasına ve tamamen açıklanamamış olmasına rağmen güçsüz sayılmaz.

b) Libidonun şekil değiştirmesinden doğan endişe

Eskiye nazaran, endişe hakkında ileri sürülen yeni faraziyeler oldukça değişiktir. Önceleri endişeyi haz alamama halinde egonun gösterdiği genel tepki olarak kabul etmiş ve onu tasvir etmeye çalışmıştım. "Gerçek" nevrozlar üzerinde yapılan araştırmalara dayanarak, ego tarafından istenmeyen ya da kullanılmayan libidonun (cinsi haz), doğrudan doğruya endişe halinde dışarı atıldığını belirtmiştim. Ama şurası kesindir ki, tarifler arasında farklılıklar vardır ve genellikle birbirlerine uymazlar. Bunun yanı sıra endişe ve endişenin genel karakteriyle uyuşamayan libido arasında özel bir yakın ilişki göze çarpmaktadır.

Bu faraziyeye karşı çıkanlar egoyu endişenin tek yeri olarak kabul etmek istemektedirler. Bu karşı çıkma, Ego ve İd'de savunulan ruhi gereçlerin ortaya atılmasının sonuçlarından biridir. Önceki faraziyeye göre, endişenin kaynağı bastırılan içgüdüsel sebebin libidosudur. Yenisi ise, endişe konusunda egoyu sorumlu tutmaktadır. Sonuç olarak, ego endişesi ya da içgüdüsel (id) endişesi ortaya çıkmaktadır. Ego cinsiyetlenmemiş enerjiyle çalıştığı için, yeni faraziyede, endişe ve libido arasındaki sıkı bağ da gevşemiş durumdadır. Ümid ederim ki, çelişkiyi aydınlatıp belirsizlik sınırını açıkça çizdim.

Benim de ilk başka öne sürdüğüm gibi, Rank'ın endişenin, doğum sürecinin bir sonucu ve o zaman yaşanan olayın tekrarı olduğunu ortaya atması, endişe probleminin yeniden incelenmesi gereğini doğurmuştur. Ama doğumu hastalık yaratan bir olay, endişe durumunu boşalımın tepkisi, her endişe tekrarını da olaya daha büyük bir tepki gösterme şeklinde alan faraziye, incelemede ileri gitmemi, engellemiştir. Sonuç olarak, endişe tepkisinden tehlike durumuna geri dönme ihtiyacı doğmuştur. Bu faktörün işe karışmasıyla, üzerinde durulması gereken yeni noktalar ortaya çıkmıştır. Doğum, sonraki tehlike hallerinin bir modeli haline gelmiştir. Sonraki tehlike halleri değişen varolma şeklinin yarattığı yeni şartlar altında ortaya çıkmaktadır. Ama doğumun önemi model olarak tehlikeye yakın olmasından ileri gelmektedir. Doğum sırasında hissedilen endişe artık, diğer etkilerle aynı kadar paylaşılmak zorunda kalan etkileyici halin bir modeli olmaktadır. Endişe ya otomatik olarak ilk tehlike haline benzer durumlarda ortaya çıkmakta ya da ego tarafından kontrol altına alınarak, bir tehlike

işareti ya da zevk acı mekanizmasını harekete geçiren bir etken olarak yeniden öne sürülmektedir. Endişenin biyolojik önemi, endişenin, tehlike haline karşı evrensel bir tepki olarak kabul edilmesiyle sağlamlaşmıştır. Endişe alanı olarak egonun rolü de, gerekli hallerde endişe doğurma görevinin egoya verilmesiyle daha büyük bir önem kazanmıştır. Daha sonra endişenin kaynağıyla ilgili iki şekil ortaya atılmıştır. İlki istek dışı ve otomatiktir. İkincisi ise tehlike tehdidi altında kalan egonun korunmak için giriştiği faaliyettir. İkincisinde ego, mesela bir hastalık sırasında virüslerin saldırısından kurtulmak için aşuya boyun eğmişcesine, endişeye itaat etmektedir. Ego bu acı tecrübeyi çok az zarar verecek bir ima ya da bir sinyale dönüştürmeye çabalarken, tehlike halini ayrıntılarıyla canlandırmaktadır. Çeşitli tehlike hallerinin birbiri ardından nasıl geliştiği ve genetik olarak birbirine bağlı kaldığını evvelce açıklamıştık. Nevrotik endişe ve gerçek endişe arasındaki ilişki konusunu derinlemesine inceleyecek olursak, endişe hakkındaki bilgimizi daha da arttırabiliriz.

Daha önce kabullenmiş olduğumuz, libidonun doğrudan doğruya endişeye dönüştüğü fikri şimdi gözümüzde değerini yitirmiştir. Bu faraziye üzerinde ısrar edecek olursak, birçok ihtimal arasından bir seçim yapma, mecburiyeti doğacaktır. Egonun sinyal olarak dışarı vurduğu endişenin varlığı halinde, bu şekil değiştirme işe karışmamakta ve böylece egoyu bastırmaya iten tehlike durumlarında hiçbir rol oynamamaktadır. Dönme isterisinde de açıkça görüldüğü gibi, bastırılmış içgüdüsel sebebin libidoyla ilgili cathexisine bir başka görev verilmiştir. Öte yandan daha ilerde endişe halini tartışırken, başka bir açıdan bakmamız gereken, endişenin gelişimiyle ilgili safhalarla karşılaşacağımız kesindir.

c) Bastırma ve savunma

Endişe problemiyle ilgili tartışmaya bağlı olarak bir faraziye, daha doğrusu bir terim ileri sürmek isterim. Otuz sene önce çalışmalarına başladığımda bu terimden faydalanmış, daha sonra da bir kenara bırakmıştım. Sözüünü ettiğim bir şey savunma sürecidir. Daha sonra, bunun yerine bastırmayı kullandım ama ikisi arasındaki ilişki hiç bir zaman açıklığa kavuşmadı. Şimdi bu eski faraziyeye dönmek bence faydasız olacaktır. Çünkü bu, egonun, nevroza yol açan çelişkilerde faydalandığı tekniklerin genel bir gösterisi olarak ileri sürülebilir. Bu arada bastırma, araştırmalarımızın akışına göre karşılaştığımız ilk tarz olan özel savunma metodu için kullanılan terimdir.

Eğer meseleye yeni bir ifade şekli getiriyor ve görüşlerimizi genişletiyorsa sadece terimdeki bir yenilik bile faydalı olacaktır. Eski savunma faraziyesini yeniden ele alacak olursak, uzun zamandır bilinen fakat son buluşlarla daha da önem kazanan bir gerçeğe de yer vermek fırsatını buluruz. Bastırma ve semptom meydana gelişine ilk defa isteride rastlamış ve heyecan veren tecrübelerin idrakle ilgili muhtevasının, hastalık komplekslerinin fikirle ilgili muhtevasının, hafızadan silinip unutulduğunu görmüştük. Sonuç olarak, bunların şüurluluktan alıkonuşlarında isterik bastırmanın ana özelliğini bulmuştuk. Daha sona, zorlanma nevrozunu incelerken, bu rahatsızlıktaki hastalıkla ilgili olayların unutulmadığını gördük. Bunlar şüurlu kalmakla beraber, henüz anlayamadığımız bir tarzda "uzaklaşmakta" ve isterik hafıza kaybıyla aynı neticeyi vermektedir. Am arada ki fark, tezimizi ispatlamak için yeterlidir. Zorlanma nevrozunun içgüdüsel istekle başa

çıkış yolunun, isterininkiyle aynı olmasına olanak yoktur. İncelemeler derinleştirilince, zorlanma nevrozunda, egonun karşı çıkmasının etkisi altında içgüdüsel sebeplerin libidoyla ilgili eski safhalardan birine doğru geriledikleri ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra isteride de yer alan anticathexis, zorlanma nevrozunda tepki gösteren ego değişimi şeklinde, önemli bir savunma rolü oynamaktadır. Son olarak duyduğumuz, "uzaklaşma" süreci adını verdiğimiz ve kesin olarak açıklayamadığımız teknik, kendi için semptomatik bir ifade geliştirmiştir. Sihirli "bozma" sürecinin, "bastırma" süreciyle yakın bir ilişkisi yoktur. Bu hadiseler eski savunma fikrini yeniden ortaya atmak için yeterli sebeplerdir. Çünkü bu fikir aynı amaca hizmet eden düşünceleri bir araya toplamakta ve bastırmayı bu başlık altında yer alan özel bir olay olarak kabul etmektedir. Özel savunma şekilleri ve bazı az rastlanır rahatsızlıklar, mesela bastırma ve isteri arasında herhangi bir yakınlığı ortaya çıkarabilmesi bakımından, böyle bir fihrist bize büyük faydalar sağlayabilir. Bu defa ümitlerimiz yeni ve önemli bir ilgi ihtimaline yönelecektir. Şunu kolayca öne sürebiliriz ki, ruhi araçlar, ego ve idin kesin farklılaşmasından önce, henüz süper ego da daha kendini belli etmemişken, başka savunma metodları kullanmaktadırlar.

ENDİŞE HAKKINDA YARDIMCI GÖRÜŞLER

Endişeyle ilgili bazı özellikler vardır ki, bunları geniş şekilde inceleyecek olursak bazı karanlık noktaları aydınlayabiliriz. Endişeyle bekleme arasında yakın ilgi mevcuttur. Endişe olması beklenen şeyle ilgili tedirginliktir. Endişede belli bir sonsuzluk ve nesnesizlik fikri vardır. Doğru kullanım bir nesne bulur bulmaz ad değiştirmekte ve "korku" söz konusu olmaktadır. Endişe tehlikeye olduğu gibi nevroza da bağlıdır. Bu konuyu aydınlatmak için büyük bir çaba sarfedilmiştir. Buradan, neden endişeyle ilgili bütün tepkilerin nevroitik olmadığı, neden çoğunun normal olarak kabul edildiği sorusu doğmaktadır. Sonuç olarak gerçek endişeyle nevroitik endişe arasındaki farkın dikkatle değerlendirilmesi mecburiyeti ortaya çıkmaktadır.

İşe son sorudan başlamamız mümkündür. Kaydettiğimiz ilerleme, endişeye tepkiden, tehlike haline kadar geri geri giden bir yol izlemekten ibarettir. Aynı süreci gerçek endişeye, uygulayacak olursak, kolayca sonuca varabiliriz. Gerçek tehlike, bildiğimiz tehlike, gerçek endişe ise bu tür tehlike ile ilgili endişedir. Nevrotik endişe, bilmediğimiz bir tehlikeye işaret eder. Bu yüzden ilk aranacak şey nevrotik tehliktir. Analizlere göre bu içgüdüsel bir tehliktir. Egonun farkında olmadığı bu tehlikeyi şuur üstüne çıkarırken, gerçek ve nevrotik endişe arasındaki farkı siler, ikisine de aynı şekilde muamele ederiz.

Gerçek tehlike anında iki çeşit tepki ortaya çıkmaktadır: endişe patlaması ve tehlikeden kaçma hareketi. İçgüdüsel tehlike anında da aynı şey vuku bulur. İki tepki bir amaca hizmet eder şekilde bir araya gelmekte, biri diğerinin başlaması için sinyal vermektedir. Bu arada gereksiz bir şeklin varlığından da söz etmemiz gerekir.

Gerçek ve nevrotik endişenin vasıflarının birbirine karıştığı durumlar vardır. Tehlike belirli ve gerçektir, ama buna karşılık endişe aşırı oranda artmaktadır. Bu aşarılık nevrotik elemanın açıklık kazanmasına yardımcı olmaktadır. Gene de, bu olaylar yeni bir kural getirmemektedir. Analizlere göre, belirsiz, içgüdüsel bir tehlike, bilinen gerçek tehlikeyle kaynaşmış durumdadır.

Aslında endişenin tehlikeye dönüşmesi tatmin edici bir durum sayılmamalıdır. Tehlike halinin ardındaki gerçek nedir? belli ki, bu onun büyüklüğüyle bizim kuvvetimizin tahminine, gerçek bir tehlike karşısında somut, içgüdüsel bir tehlike karşısındaki ruhi güçsüzlüğümüze bağlıdır. Hükmümüze yol gösterecek

olan, gerçek tecrübedir. Kişinin değerlendirmede hataya düşmesi sonucu etkilememektedir. Gücsüz olduğumuz bir durumda edindiğimiz tecrübeye dayanarak, "hastalıklı" hali "tehlike" halinden ayırdedebiliriz.

Bu gücsüzlük durumu önceden görülüp hissedilebilirse, kendimizi koruma konusunda önemli bir gelişme kaydetmiş oluruz. Tehlikeyi bekler hale gelmemizin sebebini içinde barındıran durumu ele alacak olursak, bu tehlike anında endişe sinyali verildiğini söyleyebiliriz. Bunun anlamı şudur: Bir gücsüzlük hali ortaya çıkmak üzeredir. Bu bana evvelce edindiğim tecrübelerimden birini hatırlattı. Bu sebeple gelecek rahatsızlığı bekleyecek ve henüz bunu defetme şansım varken, çoktan tehlikeye maruz kalmış gibi davranacağım. Demek ki endişe bir yandan tedirgin edici olayı bekleyişi, öte yandan bunun tekrarlanmasını ifade etmektedir. Endişeyle ilgili olarak gözümüze çarpan iki özellik, başka bir kaynaktan doğuyor demektir. Bunun beklemeye olan yakınlığı tehlike haliyle, sonsuzluk ve nesnizliğe olan yakınlığı ise, tehlike durumunda kendini belli eden gücsüzlük haliyle ilgilidir.

Endişe tehlike gücsüzlük serisini meydana getirdikten sonra, meseleyi şu şekilde özetlememiz mümkündür. Tehlike hali, bilinen, hatırlanan ve beklenen gücsüzlük durumudur. Endişe, tedirginlik halinde gücsüzlüğün ana tepkisi olmaktadır. Bu, tehlike bir imdat çağrısı olarak ortaya çıkar. Hadiseyi pasif şekilde geçiştiren ego şimdi etkisi gittikçe azalan tekrarlara başvurmakta, her şeyi kendi yönetimi altına almak istemektedir. Edindiği acı tecrübeler karşısında, bir çocuk da aynı davranış şekillerini gösterecek, pasiften aktife geçiş yoluyla, tecrübe ve etkilerle başa

çıkmaaya çabalayacaktır. Eğer "tedirgin edici olaya karşı tepkide bulunmasa" buysa, bir itirazımız yoktur. Ama meselenin temel noktası, endişeye gösterilen tepkinin güçsüzlük durumundaki kaynağından alınarak tehlike durumunun beklendiğı devreye aktarılmasıdır. Bunu diğer yer değıştirmeler takip eder. Bunlar tehlikenin, tehlikeye fırsat veren hallere, mesela nesne kaybına dönüşmesidir.

Küçük çocukları şımartmak diğer tehlikelere kıyasla nesne kaybı tehlikesinin daha büyük bir önem kazanması gibi istenmeyen bir sonuç doğurmaktadır. Bu sebeple hareket ve ruh güçsüzlüğünün özel bir nitelik taşıdığı o çocukluk devrinin sürdürülmesinde ısrar edilmiş olmaktadır.

Buraya kadar gerçek endişeyi nevrotik endişeden ayırmaya fırsat bulamadık sayılır. Aralarındaki fark bizce malumdur. Gerçek tehlikede harici bir nesne, nevrotik tehlikede ise içgüdüsel istek söz konusudur. İçgüdüsel emir gerçeğin bir parçası olduğu göre, nevrotik endişenin de gerçeğe dayandığını düşünebiliriz. Anladığımızı göre, endişe ve nevroz arasındaki gözle görülür yakınlık, egonun, içgüdüsel tehlike karşısında aynen bir harici gerçek tehlikeden korunurmuşçasına davrandığı gerçeğine dayanmaktadır. Ama ruhi mekanizmanın arıza yapması sonucu, savunma faaliyeti nevrozla neticelenecektir. Bu arada, içgüdüsel emirlerin, sık sık dahili tehlike halini aldıkları gerçeğı ortaya çıkmıştır. Bunun da sebebi, isteklerin tatmininin harici bir tehlike yaratacağıdır. Demek oluyor ki, dahili tehlike, harici bir tehlikeyi temsil etmektedir.

Öte yandan harici (gerçek) tehlike egonun faaliyetlerinde önemli bir rol oynayacaksa, içe dönme işlemine maruz kalacaktır. Yaşanmış, tecrübe edilmiş bir güçsüzlük durumuyla arasındaki ilginin ortaya çıkması gereklidir.*

Dıştan gelecek tehlikeleri içgüdü sayesinde hissetmek tabiatın insanlara bahsettiği yetenekler arasında yer almamaktadır. Varsa bile, buna çok az ölçüde rastlanabilir. Küçük çocuklar daima hayatlarını tehlikeye sokacak işler peşindedirler. Bu yüzden yanlarında koruyucu bir varlık olmadan yapamazlar. İnsanın çaresiz kaldığı güçsüzlük durumunda harici ve dahili tehlike, gerçek tehlike ve içgüdüsel istem birbiriyle karşılaşmaktadır. Ego bir yandan dindirilemeyen bir acıyla kıvrınmaktadır, öte yandan ortada tatmini imkânsız bir istek vardır. Durum her iki halde de aynıdır. Hareketle ilgili güçsüzlük, ruhi güçsüzlük şeklinde ifade edilebilmektedir.

*Bu arada sık rastlanan bir durum daha vardır. Bir tehlike halinde, kıymetlendirme doğru yapılmışsa, ortalama bir miktar içgüdüsel endişe gerçek endişeye ilave edilmektedir. Bu sebeple, tatmini egonun geri çekilmesine sebep olan içgüdüsel istek maoistik bir mahiyet kazanmakta, yıkıcı sebep kişinin kendi şahsına sırt çevirmektedir. Belki bu sonradan ilave edilen eleman endişe tepkisinin aşırı ve felce uğraticı oluşunu açıklayabilir. Yüksek yerlerden korkmanın temeli büyük bir ihtimalle buna dayanmaktadır. Bunun dışılere has gizliliği mazoizmi akla getirmektedir.

Erken çocukluk devrinin muammalı fobilerine de bu noktada değinmeden geçemeyiz. Bazıları, mesela yalnız kalma korkusu, karanlıktan ve yabancılardan korkma, nesne kaybı tehlikesine gösterilen tepkiler olabilir. Küçük hayvanlardan, fırtınadan korkma gibi diğerleriyle kıyaslayacak olursak, bunların diğer hayvanlarda etraflıca gelişmiş olan gerçek tehlikelere karşı doğuştan bir hazırlığın durumuna uğramış halini temsil ettiklerini düşünebiliriz. Bu, tek başına insan için faydalı olan nesne kaybıyla ilgili eski mirasın bir parçasıdır. Eğer bu çeşit çocukluk fobileri yerleşip kuvvetlenir, hayatın ileri safhalarında da kendini gösterirse, analizlere göre bunların muhtevası içgüdüsel isteklerle ilişki kurmuş, iç tehlikelerin temsilcileri olmuş demektir.

ENDİŞE, ÜZÜNTÜ VE YAS TUTMA

Duyguların psikolojisi hakkında o kadar az şey bilinmektedir ki, ileri süreceğimiz görüşler tenkide maruz kalabilir. Problem, önemli bir noktada karşımıza çıkmaktadır. Endişenin, nesne kaybı tehlikesine karşı gösterilen tepki olduğu sonucu bize zorla kabul ettirilmek istenmiştir. Şimdi elimizde nesne kaybına tepki olarak ileri sürebileceğimiz bir olay vardır: yas tutma. Şimdi hangisinin ne zaman kullanılacağı sorusu doğmaktadır. Daha önce incelemiş olduğumuz yas tutmada özellikle karanlık kalmış bir nokta vardır: yas tutmanın çok acı verici olması. Nesneden ayrılmanın üzüntü yaratacağı bir gerçektir, ama problem sanıldığı kadar basit değildir. Ayrılma ne zaman endişeye, ne zaman yas tutmaya, ve ne zaman sadece üzüntüye yol açmaktadır?

Önceden söyleyelim ki, bu sorulara kesin bir cevap bulabilmemiz imkânsızdır. Ancak bazı sınır çizgilerine işaret edip, birkaç tavsiyede bulunabiliriz.

Çıkış noktamız gene anladığımıza inandığımız bir olay, annesi yerine yabancı birini gören çocuğun içinde bulunduğu durum olacaktır. Çocuk bu ortamda nesne kaybı tehlikesi sonucu endişe duymaktadır. Ama durum görüldüğünden daha karışıktır ve daha detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir. Bu endişenin, yanı sıra, yüz ifadesi ve ağlaması, çocuğun acı da duyduğunu göstermektedir. Sanki çocuk daha sonra ayrılacak iki şey birleşmiş gibidir. Henüz temelli kaybı, geçici ayrılıktan ayırdedememektedir ama bir defa annesini göremezse onu artık hiç bir zaman, göremeyecekmiş gibidavranır. Annenin kaybolmasından bir süre sonra yeniden ortaya çıkacağını öğrenene kadar devamlı teselli ihtiyacı içinde kıvranacaktır. Anne de elleriyle yüzünü gizleyip gösterme oyunuyla onun bu bilgisini daha da ilerletecektir. Bu suretle çocuk ümitsizliğe düşmeden istemeyi öğrenecektir.

Anneye özlem duyduğu hal, çocuk için tehlike durumu olmaktan çıkmış, tedirginlik haline dönüşmüştür. Daha doğrusu bu noktada annenin tatmin edeceği bir ihtiyaç konusundaysa tedirginlik başgösterir. İhtiyacın acil olmadığı hallerde bu, tehlike durumuna dönüşür. Egonun ileri sürdüğü endişenin idrakinin kaybolmasıdır. Sevgi kaybı henüz işe karışmamıştır. Daha sonra tecrübelerle, nesnenin varlığını devam ettirmekle beraber çocuğa kızabileceğini ve böylece sevgi kaybının çocuk için daha uzun vadeli bir tehlike ve endişe durumu teşkil edeceğini anlarız.

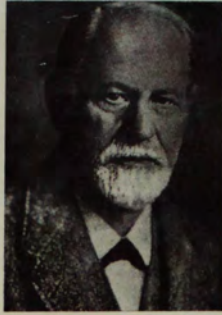
Anneye duyulan özlemin yarattığı tedirginlik doğum olayının yarattığı tedirgin edici halden farklıdır. Doğum olayında elden gidecek bir nesne olmamasına rağmen ego tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, tatmin duygusunun yer aldığı devamlı tekrarlanan durumlar anneyi ihtiyaç anında yoğun, özlem dolu cathexislerin alıcısı olan bir nesne haline getirmiştir. Üzüntü tepkisi için bu yeniliğe başvurulabilir. Sonuç olarak üzüntü nesne kaybına has bir tepki, bu nesne kaybının yol açtığı endişe, ya da nesne kaybının tehlikesine karşı gösterilen bir tepkidir.

Acı hakkında da çok az bilgimiz vardır. Sadece acının, kaide olarak, sınıra çarpan dürtünün, kuvvetli dürtülere karşı koyan savunma tertibatını yıkması sonucu meydana geldiği bilinmektedir. Bu suretle dürtü sürekli bir içgüdüsel itme gibi davranmış olur. Eğer acı deri üzerinde bir yerden değil de, bir iç organdan yayılıyorsa, durumda belli başlı bir değişiklik göze çarpmaz. Bu, dış çerçevenin bir kısmının iç çerçeveye yer değiştirdiği anlamına gelir. Çocuğun bu çeşit bir acıyı tatma fırsatı vardır. Acının kaynağının, nesne kaybıyla fazla ortak yönleri olduğu söylenemez ve acı halinde temel olan tahrik (dürtü) faktörü, çocuğun özlem halinde kesinlikle ortadan kalkmıştır. Bu arada, dilin ruhi acıyı yaratmış olması ve nesne kaybı ile ilgili hisleri fiziki acıya eşitlemesi önemle üzerinde durulacak bir noktadır.

Fiziki acı durumunda, narkisistik tabir edilebilecek yoğun bir cathexis ortaya çıkmakta ve vücudun acı çeken kısmında düzenli bir şekilde artan bu cathexis ego üzerinde boşaltıcı bir etki yaratmaktadır. Bilinen bir gerçektir ki, insan iç organlarında bir acı duyarken

başka zaman farkına varmayacağı hislerin etkisi altına girer. Bu arada kişinin merakı bir başka tarafa yönelecek olursa, yoğun fiziki acı etkisini kaybedecektir. Bunun da sebebi cathexisin, vücudun ağrıyan yerinin ruhi temsilcesinde yoğunlaşmış olmasıdır. İşte acı hissinin zihni alana geçişi bu noktada vuku bulmaktadır. Kaybolan nesnenin yoğun, teskini mümkün olmayan ve gittikçe artan cathexisi, incinmiş tarafın acı dolu cathexisine dönüşe tekabül etmektedir. Katektik sürecin sürekli ve engellenemeyen karakteri ruhi güçsüzlükle aynı sonuca yol açmaktadır. Eğer o sırada ortaya çıkacak tedirginlik hissi, endişe şeklinde ifade edilmeyip acı niteliğini taşırsa, bundan şimdiye kadar açıklamak için büyük bir gayret sarfetmediğimiz bir faktör sorumlu tutulmalıdır. Bu faktör, tedirginlik hissiyle neticelenen süreçlerin meydana geldiği yüksek cathexis seviyesine ve libidoya bağlıdır.

Nesne kaybına gösterilen bir başka hissi tepki de, yas tutmadır. Bunun izahında pek büyük bir güçlüğü rastlanmaz. Yas tutma gerçekçiliğin teste tabi tutulması temeline dayanır. Bu duruma göre, kişi artık varolmayan nesneden mecburen ayrılmış olmaktadır. Artık yas tutmanın vazifesi, nesnenin yoğun bir cathexisin alıcısı olduğu bütün durumlarda, nesneden kopuşu uygulamaktır. Verdiğimiz açıklama bu ayrılığın acı niteliğine uymaktadır. Yani nesneyle olan bağın koparılması gereken durumların tekrarı sırasında, nesnenin özle dolu yoğun cathexisi duruma tatminkâr bir açıklık kazandırmaktadır.

**Sigmund
Freud**

Avusturyalı nöroloji bilgini, psikanaliz'in kurucusu. Moravya'nın Freiberg kentinde doğdu, Londra'da öldü. Yahudi asıllıdır. Viyana Tıp Fakültesini bitirdi (1881). Paris'e staja gitti (1885), orada doktor Charcot ile birlikte çalıştı. *İsteri Üzerine Çalışmalar* adlı kitabıyla Psikanaliz adını alacak bilim dalını açtı. Ruh bilimini geliştirdi. Ruh bilimine en büyük katkısı *Düşlerin Yorumu* oldu. Ünlü öğrencileri Adler, Jung ve kızı Anna Freud'dur.

Başlıca yapıtları: *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, *Kendi Kendine Psikanaliz*, *Toplum Psikolojisi*, vb.dir.

